

LIIKEKESKUS LIIKKEESSÄ –
KAUPUNKITILAN ULOTTUVUUKSIA IKÄIHMISTEN NÄKÖKULMASTA

Suvi Fried
Tampereen yliopisto
Aluetieteen pro gradu -tutkielma
Heinäkuu 2013

Kaupunkitilaa ikäihmisten kokemana on tutkittu vähän aluetieteessä. Tässä tutkielmassa ikäihmiset nostetaan tutkimuksen keskiöön julkisen kaupunkitilan käyttäjinä. Tutkimus kohdistuu tamperelaisessa esikaupungissa, Hervannassa, sijaitsevan liikekeskuksen laajentumiseen kauppakeskukseksi ja näkökulmana on paikallisten ikäihmisten muutokselle asettamat odotukset sekä kokemukset muutoksesta. Tutkimus toteutettiin laadullisen tutkimuksen periaatteita noudattaen ja tutkimuksen tekemisen tavassa sovellettiin tapaustutkimuksen lähtökotia.

Tutkimuksen teoreettiset lähtökohdat kiinnittyvät tilan eri ulottuvuuksien jaotteluihin kirjallisuudessa. Lefebvren (1991) tilan tuottamisen kolmijaon, Rowlesin (1978) tilan neljän ulottuvuuden ja Koskelan (2009) pelon geometriaa kuvaavien tilan akselien yhtymäkohdista muokattiin neljä tilallista ulottuvuutta, jotka ovat tämän tutkielmaan teoreettinen viitekehys. Viitekehysten ulottuvuudet ovat toiminta, hallinta, kohtaaminen ja luovuus.

Ikäihmisten kauppakeskukseen liitettyjä tilallisia kokemuksia selvitettiin haastatteluilla, jotka toteutettiin ennen kauppakeskuksen laajennuksen avajaisia (N=31) keväällä 2007 ja puhelimitse noin vuosi avajaisien jälkeen (N=26) kesällä 2008. Lisäksi haastateltiin kolmea hankkeen toteutukseen osallistunutta asiantuntijaa keväällä 2007. Näiden haastatteluaineistojen lisäksi kerättiin kuva-aineistoa (N=51) kauppakeskuksesta ja laajennushankkeen vaiheisiin muutamalta edeltäneeltä vuodelta tutustuttiin paikallislehden artikkelien (N=26) välityksellä. Aineiston käytettiin laadullisen teksti- ja kuva-aineiston sisällönanalyysimenetelmiä. Erilaiset aineistot mahdollistivat triangulaation käytön analyysissa.

Tutkimuksen päätulokset osoittivat, että haastateltujen eläkeikäisten hervantalaisten tilalliset kokemukset suhteessa kauppakeskukseen olivat hyvin monipuolisia. Pienimuotoisesta aineistosta huolimatta viitekehysten ulottuvuudet täyttyivät havainnoilla, kuvauksilla, merkityksillä ja tulkinnoilla. Toiminnan kannalta keskeistä oli säännöllinen liikkeelle lähteminen ja kaupunkitilan määrittelyt toiminnan kautta. Hallinnan ristiriidat olivat ilmeinen osa kauppakeskuksen laajennusprosessia. Eri toimijoiden välisiä neuvotteluja käytiin laajennushankkeen kaikissa eri vaiheissa ja hallinnan kamppailut ovat olennainen osa kaupunkitilan jatkuvaa käyttöä ja muutosta. Kohtaamisen ulottuvuus oli useimmille ikäihmisille luonteva osa kauppakeskuksella käymistä. Luovuuden ulottuvuus täyttyi haastateltujen mielikuvista, yli 20 vuoden aikaisista jaetuista historiallisista kerrostumista ja nykyaikaiseen esikaupunkiin sijoittuvasta eläkeläiselämästä.

AVAINSANAT: kauppakeskus, esikaupunki, eläkeikäiset, tilallisuus

The experiences of public space of old people have not been studied commonly in regional and urban studies or in human geography. Old people, their experiences and public space of a shopping center are at the center of interest in this master's thesis. Old people are approached as users of public space. The research locates in Hervanta, a suburb of the City of Tampere. The investigation involves the expansion of the local shopping center in 2007. This work is based qualitative research approach and the research strategy for capturing the transition of the shopping center and the experiences was case study procedure.

The theoretical foundation of this work is based on the three different conceptualizations of space. The trialectics of production of space (Lefebvre 1991), the four dimensions of spatial experiences (Rowles 1978) and the four axes of spacial relations within the geometry of fear (Koskela 2009) were combined to create a theoretical framework of four dimensions of space: action, ownership, encountering and creativity.

Interview data was collected to investigate the spacial experiences old persons in relation to the expansion of the local shopping center. The interviews were performed in two waves: the first on the street (N=31) just before the opening of the shopping center in spring 2007 and second on the phone (N=26) a year after the opening in summer. Photographic data (N=51) was also used to analyze situations and specific locations within the shopping center. Earlier stages of the expansion project were observed using the local newspaper and among the volumes of 2005 and 2006 and the first half of 2007 26 articles related the process of the shopping center renewal were selected and analyzed. Consequently triangulation was used as a part of the analyses of the data.

The main results showed that the spacial experiences of the old persons in relations to their local shopping center were diverse. Despite the limited amount of data the dimensions of the theoretical framework were filled with observations, descriptions, meanings and interpretations. In terms of the action dimension, the regular act of getting out and being on the move were essential to most of the interviewees and the shopping center played a part in this activity as a natural target location of the area. Conflicts of ownership were observed in numerous occasions during the process and in the end they were seen as a vital essence of the various uses and constant transformation of the urban space. The dimension of encountering was a natural aspect of transit via and in the shopping center. Creativity was expressed as images and memories both on personal and community level. Some locals shared memories over more than the past twenty years since the opening of the original local shopping center in 1979. Creativity also refers to the invention of the contemporary suburban retirement lifestyle which entails relaxed walks in the urban space.

KEY WORDS: shopping center, suburb, old people, spatiality

Sisällys

1. Johdanto	1
2. Aluetieteen ja ikääntymisen tutkimuksen rajapinnoilla	3
2.2 Tilan jaotteluja	8
2.3 Tutkimuskysymykset	11
3 Aineisto ja menetelmät	11
3.1 Tutkimuskohteen kuvaus	12
3.2 Aineistot	15
3.3 Menetelmät	18
3.4 Eettisiä huomioita	20
4 Kauppakeskus <i>toiminnan tilana</i>	22
4.1 Liikkeelle lähtemisestä	24
4.2 Kauppakeskus aikakausien ja reittien risteyksenä	26
5 Kauppakeskus <i>hallinnassa</i>	28
5.1 Mistä sisään eli neuvottelut pääsisäänkäynneistä	29
5.2 Julkisen tilan penkit	31
5.3 Kokonaan uusiksi vai reunaehtojes puitteissa?	34
6 <i>Kohtaamisia</i> kauppakeskuksessa	36
7 <i>Luovuus</i> kaupunkitilassa	39
8 Pohdinta	44
Lähteet	47
Liitteet	54

1. Johdanto

Tämä tutkimus sai alkunsa vuoden 2006 syksyllä, kun tarkastelin Hervannan liikekeskuksen laajennussuunnitelmia (Liite 1.). Tuolloin liikekeskus tarkoitti alakerran kahta kohtalaisen pientä ruokakauppaa, Alkoa, käytävien reunoille sijoitettuja pelikoneita ja muutamaa muuta pientä myymälää sekä yläkerran kauppoja ravintolaa. Laajennussuunnitelmat osoittivat yhdellä silmäyksellä, että lattiapinta-ala lisääntyisi enemmän kuin kaksinkertaiseksi ja pienehköt ruokakaupat korvautuisivat suurehkoilla marketeilla. Mielessä heräsi heti lukuisia kysymyksiä. Säilyttäisikö Hervannan kauppapaikka omaleimaisuutensa muutoksista huolimatta? Miten erityisesti päivittäisasiointi muuttuu kun ruokakaupan sisäiset etäisyydet moninkertaistuvat? Miten esimerkiksi Tapsan K-marketissa jo 30 vuotta asioineet asiakkaat kokevat tämän niin sanotun 'oman kauppansa' muutoksen? Aluetieteen näkökulmasta tärkeimmäksi kysymykseksi täsmentyi se, miten ostoskeskuksen julkinen tila muuttuu laajennuksen myötä?

Keväällä 2007 aluetieteen graduseminaarin aloittamisen myötä ajatukset alkoivat muotoutua aluetieteen tutkielman aiheeksi. Päätin haastatella kauppakeskuksia asioivia ikäihmisiä ennen laajennuksen avajaisia ja laajennuksen jälkeen. Laajemman aineiston keräämiseksi päätin myös haastatella hankkeen toteutukseen osallistuneita asiantuntijoita. Heidän haastatteluilleen asetin tavoitteeksi saada taustatietoa hankkeen taustasta, suunnittelun vaiheista sekä siitä, missä määrin suunnittelussa huomioidaan alueen ikääntyvät asukkaat ja kauppapaikan asiakkaat. Haastattelujen yhteydessä tein myös kenttätöitä eli asioin itse kauppapaikassa, havainnoin kauppapaikkaa ja myöhemmin kauppakeskusta sekä sen ympäristöä tutkijana, mutta asiakkaan rooliin asettuen.

Tutkimuksen keskeisenä tavoitteena oli myös tehdä aluetieteellistä tutkimusta soveltaen gerontologista¹ näkökulmaa tai ”gerontologisia silmälaseja”. Näiden tutkimusorientaatioiden yhdistäminen oli yksi tutkimuksen merkittävimpiä haasteita. Gerontologian, tai ikääntymisen tutkimuksen, kenttä on hyvin laaja ja monet hyvin erilaiset näkökulmat vaikuttivat relevanteilta tämän aluetieteellisen kauppapaikan muutoksen prosessikuvauksen kannalta. Päivittäiseen asioimiseen liittyy läheisesti yhtäältä kävelemisen ja naapurustojen epidemiologinen tutkimus ja toisaalta vaikutti tärkeältä sisällyttää työhön näkökulmia siitä, miten tilan ja paikan kokemuksellisuutta on tarkasteltu ikätutkimuksen kentällä.

Tutkimuksessa kuvataan kauppakeskuksen muutos ajan nuhjuiseksi kuluttamasta ja ahtaasta 1979 valmistuneesta liikekeskuksesta 2000-luvun nykyaikaiseksi kaupan paikalliskeskukseksi. Keskiössä ovat kaupunkitilan muutos ja esikaupungin eläkeikäiset asukkaat. Asukkaat, jotka edustavat merkittävää osuutta monien esikaupunkien asukkaista nyt ja lähitulevaisuudessa. 1970-luvulla nousseiden lähiöiden ikärakenne, kun ikääntyvien yli 65-vuotiaiden osuus väestöstä kasvaa (Karjalainen 2004). Tampereen väestösuunnitteessa 65 vuotta täyttäneiden määrän ennustetaan kasvavan vuodesta 2009 vuoteen 2030 noin 25 000 asukkaalla eli 74 prosenttia (EHYT 2011, 21). Väestön ikärakenteen muutoksen myötä palvelurakenne on osittain uudistunut kysynnän myötä ja julkisten palveluiden rakennemuutosta on pyritty uudistamaan osin muutoksia ennakoiden, osin vasta ilmiselvien puutteiden paljastuttua. Rakentamisen osalta Hervannassa on valmistumassa 1990-puolivälissä alkaneeseen lähiuudistuksen myötä alkanut muutos, kuten täydennysrakentaminen. (Karjalainen 2004).

Tässä tutkielmassa kuvatusa tutkimusprosessista on jo aiemmin julkaistu yksi tutkimusraportti (Fried 2011), jossa sovellettiin Graham D. Rowlesin (1978) kehittämään jaottelua. Rowles (1978) havainnoi ja haastatteli kuukausien ajan tutkimukseen osallistuvia vanhoja ihmisiä ja tunnisti aineiston perusteella neljä osatekijää (toiminta, orientoituminen, tunne ja mielikuvitus), joiden yhteisvaikutuksesta ihmisen

¹ Gerontologia on vanhenemisen ja vanhuuden tai ikääntymisen tutkimuksen oppiala. Gerontologia jakautuu moniin erilaisiin tutkimusorientaatioihin kuten epidemiologisesti virittyneeseen terveysgerontologiaan ja sosiologisia näkökulmia soveltavaan sosiaaligerontologiaan. Tässä viitataan yleensä gerontologiaan tai ikääntymisen tutkimukseen ellei ole erityistä tarvetta täsmentää mistä ikätutkimuksen kentästä on kulloinkin kyse. Tampereen yliopistossa gerontologian oppiala sijoittuu Terveystieteiden yksikköön.

paikkakokemus jäsentyy (ks. myös Sarola 1994). Kauppakeskus Duossa käyminen jäsentyi tämän viitekehyksen mukaan hieman soveltaen seuraavasti: 1) toimintaa on kauppareissu käytäntönä ja ihmisten kohtaaminen; 2) orientoituminen ymmärretään kokemuksina etäisyyksistä ja itse kauppakeskusrakennuksesta; ja 3) tunteet ja mielikuvat ryhmitellään tässä yhteen sisältämään mielikuvat, tunteet ja muistot kauppakeskuksesta ennen ja jälkeen.

2. Aluetieteen ja ikääntymisen tutkimuksen rajapinnoilla

Aluetieteellisen tutkimuksen kentällä tutkittavat ovat yleensä eri-ikäisiä aikuisia, eikä tutkittavien ikä yleensä ole tutkimuksen keskiössä. Lapsuuden tutkimus kuitenkin on omana tiettyyn elämänvaiheeseen kohdistuvana tutkimuksen alana ollut viimeisen kymmenen vuoden ajan ollut aktiivista (esim. Kallio 2005; 2006; Kyttä ym. 2009). Ikäihmisiä on toki tutkittu. Anna-Kaisa Kuusisto-Arposen (2009) kuvaus evakko-vaelluksesta on rikas elämäkulullisesti orientoitunut kuvaus ja analyysi nyt jo ikääntyvien ihmisten vahvoista tilallisista kokemuksista vuosikymmenien takaa. Santtu Pyykkösen (2012) Karjalan ylisukupolvisuutta tarkastelevassa tutkimuksessa osa haastatelluista on 1930-luvulla syntyneitä Karjalasta kotoisin olevia ihmisiä.

Seuraavassa kuvailen lyhyesti aluetieteellisen ja gerontologisen tutkimuksen rajapintoja. Tässä yhteydessä ei ole mahdollista luoda täydellistä katsausta tähän hyvin hajanaiseen mutta laaja-alaiseen kenttään, mutta pyrin nostamaan esiin tämän tutkielman aiheen kannalta keskeisimmät näkökulmat ja tutkimukset sekä joitakin aihepiiriä käsitteleviä klassikkoja.

Aluetieteen tai ihmismaantieteen näkökulmasta keskeisiä näkökulmia ovat yleisesti kuvattuna tilallisen ikäerottelujen tavat ja merkitykset (Harper ja Laws 1995). Tilallisten kysymysten merkityksiä on tarkasteltu myös liittyen ikääntyvien ja heidän aikuisten lastensa sosiaalisiin suhteisiin (Smith 1998). Elämäkulun näkökulmaa on sovellettu väestömaantieteelliseen (Bailey 2009) ja kulutukseen maantieteelliseen tutkimukseen (Mansvelt 2009). Yksi ikäorientoituneen tutkimuksen perustavimmista lähtökohdista on

se, että ikä on sukupuoleen, luokkaan ja rotuun verrattava sosiaalisen eronteon tapa (Harper ja Laws 1995; Pain, Mowl ja Talbot 2000).

Yllä mainitut tutkimukset sijoittuvat ihmismaantieteen piiriin. Ihmismaantieteen ja gerontologian rajapinnoilla liikutaan selkeämmin esimerkiksi Iso-Britanniassa tehdyssä tutkimuksessa, jossa tarkasteltiin eläkeläisryhmien sosiaalisen vuorovaikutuksen sisältöjä kahdella eri asuinalueella. Asuinalueista ensimmäisen asukkaat edustivat selkeästi työläisiä ja toisen keskiluokkaa. Vertailun tuloksena havaittiin eroja miesten ja naisten päivittäisessä toiminnassa ja harrastusten sisällölliset erot työläisten ja keskiluokan välillä. Miehet pyrkivät lähtemään aina ulos ja naiset viettivät enemmän aikaa kotiaskareiden parissa. Keskiluokan edustajat puolestaan kuvailivat kokoontuvansa keskustelemaan ja kuuntelemaan luentoja kun työläiset kerääntyivät mieluiten pelaamaan erilaisia pelejä. Keskiluokkaiset haastatellut myös ilmaisivat toiveen siitä, etteivät kovin huonokuntoiset osallistuisi kokoontumisiin. Työläisistä erityisesti naiset ilmaisivat toivovansa, että erityisesti huonokuntoiset lähtisivät liikkeelle, ”koska se on hyväksi heille” (s. 387). (Pain, Mowl & Talbot 2000.)

Suomalaisessa tuoreissa tutkimuksissa on vaikea löytää yhtä selkeää erottelua luokan, sukupuolen ja toimintakyvyn mukaan. Ilka Haarnin (2010) tutkimuksessa käsitellään nimenomaan vapaa-ajan osallistumista ja tapaamispaikkoja pääkaupunkiseudulla sijaitsevassa lähiössä, mutta tuloksissa miesten ja naisten tai eri luokkien väliset erot eivät selkeästi nouse esiin (Haarni 2010a). Asuinalueen ja paikan merkitystä ikäihmisille sen sijaan on tutkittu Suomessa 1990-luvulla Joensuussa. Vertailun kohteena oli kaksi asuinalueita, joista ensimmäinen oli keskustan ruutukaava-alueella ja toinen vanhalla esikaupunkialueella. Keskustassa asunnot olivat useimmin uudempia kerrostaloasuntoja ja niiden varustelu oli monipuolisempaa, mutta lähiympäristön sosiaaliset yhteydet ja toiminnalliset mahdollisuudet olivat esikaupunkialueeseen verrattuna heikommat. Esikaupunkialueella puolestaan oman toimintakyvyn heikkeneminen ja sen tuomat vaikeudet arkiseen selviytymiseen ja sosiaalisten yhteyksien ylläpitoon huolestuttivat enemmän. (Sarola 1993.) Sarola (1994) kuitenkin korostaa myös sitä, että objektiiviset asuinympäristön tekijät eivät riitä selittämään ikäihmisen selviytymistä ja hyvinvointia. Sarolan (1994) mukaan ”vanhat ihmiset ovat nuoria kiinnittyneempiä asuinalueisiinsa. Pitkäaikaisesta asumisesta seuraa todennäköisemmin positiivinen tunne kuulumisesta johonkin ja tunne ympäristön hallitsemisesta.” (s. 128).

Maantieteellisen tutkimuksen kentällä on esitetty myös kolmea tiettyä näkökulmaa, joiden kautta iän sisällyttäminen tieteenalan tutkimukseen olisi luontevaa: sukupolvien väliset suhteet, intersektionaalisuus ja elämäntilanne (Hopkins ja Pain 2007). Tätä keskustelua jatkaa Anne Tarrant (2010) artikkelissaan isosien haastatteluiden sosio-spatiaalisesta analyysistä. Maantieteellisen elämäntilanteen tutkimuksen kentällä huomio kohdistuu yleensä nuoriin ja ihmismaantieteellinen perhesuhteiden tutkimus on tämän vuoksi jäänyt vähäiseksi. Tarrant (2010) osoittaaakin analyysillään sukupolvien välisten kontaktien monikerroksisen tilallisen käsitteellistämisen tavat aina kehollisuudesta ja läheisyydestä isosien pyrkimyksistä suuntautua kodin ulkopuolisiin aktiviteetteihin (vrt. Pain ym. 2000).

Tärkeän, mutta vaikeammin löydettävän, ikääntymiseen liittyvän aluetieteellisten tutkimusten joukon muodostavat sellaisten aluetieteelliset tutkimukset, jotka eivät millään tavalla linkity ikääntymisen tutkimukseen, mutta aineiston myötä tulokset välittävät tietoa ikäihmisten tilallisista kokemuksista. Tällaisia ovat esimerkiksi Hille Koskelan (1999; Koskela ja Pain 2000) pelon paikkoihin ja kokemuksiin kohdistunut tutkimus. Koskelan (1999) aineistosta välittyi esimerkiksi joidenkin ikääntyvien naisten pelon kokemukset liittyen joihin ajallisesti hyvin kaukasiinkin tapahtumiin ja toisaalta yksin jääneiden kokemukset asumisesta yksin sekä siihen liittyvästä turvattomuuden tunteesta puolison tai muun asuinkumppanin kuoltua. Koskelan ja Painin (2000) tutkimuksessa puolestaan kuvataan ostoskeskukset mahdollisina pelon paikkoina erityisesti ruuhka-aikoina. Toinen tärkeä maantieteellinen julkaisu, jossa käsitellään myös ikäihmisten muistoja kotikaupungistaan, on Jussi Semin (2010) tutkimus Sisäiset sijainnit.

Keskeinen ikääntymisen ja maantieteellisen tutkimuksen jaettu kenttä löytyy muuttoliikkeiden tutkimuksista, joilla on pitkät perinteet sekä Euroopassa (esim. Warnes 2002) ja Yhdysvalloissa (esim. Longino Jr. 2004; Katz 2005). Ikäihmisten muuttoliikkeet viittaavat erityisesti kahteen muuttamisen tapaan eli eläkkeelle siirtymisen jälkeiseen muuttamiseen ja kausimuuttamiseen. Euroopassa erityisiä eläkeläisyhteisöjä on esimerkiksi Espanjassa ja Yhdysvalloissa puolestaan Floridassa. Suomalaiseläkeläisten elämää Espanjassa on myös tutkittu kattavasti (Karisto 2008). Asumiseen liittyvä toinen keskeinen ja Suomessakin hyvin ajankohtainen tutkimussuuntaus on eläkeikäisten eriytyneiden (age-segregated) asuinympäristöjen kehitys (esim. Laws 1997).

Yhdysvalloissa eläkeläisten omia asuinalueita on kehittynyt jo 1950-luvulta alkaen, mutta viime vuosina ilmiö levinnyt laajasti jokseenkin kaikkiin kehittyneisiin länsimaihin (Bosman 2012). Suomessa ei ole kehittynyt niin sanottuja suljettuja ikääntyvien yhteisöjä, mutta erilaisia ikääntyville suunnattuja seniori- ja palvelutaloja on Suomessakin rakennettu jo pitkään (esim. Tyvimaa 2010). Kotiin liitettyjä merkityksiä ja kodin kokemuksellisuutta on myös tutkittu jonkin verran (Vilkko 2000; 2010).

Tässä tutkimuksessa eläkeikäiset ovat tutkimuksen kohderyhmä, mutta eivät ikääntymiseen liitettävien ongelmien vuoksi vaan siksi, että edustavat erityistä aikuisväestön joukkoa suhteessa työelämään ja sen vuoksi käyttävät kaupunkitilaa aivan omalla tavallaan. Tavanomaisen ja toimintakykyisen eläkeläiselämän tutkimuksesta löytyy Suomesta joitakin tuoreita esimerkkejä kuten tutkimus eläkeikäisten kohtaamispaikoista Lähilässä (Haarni 2010a, Haarni 2010b) ja sosiaalisen vuorovaikutuksen saamista merkityksistä ikäihmisten kerhotoimintaan osallistuneille (Korhonen ym. 2009). Sirpa Anderssonin (2007) väitöskirjatutkimuksessa tarkastellaan vanhojen maalla asuvien pariskuntien arkea. Anderson nostaa keskeisimmäksi ja kantavaksi teemaksi jatkuvuuden, jota pariskunnat pyrkivät toteuttamaan ja ylläpitämään muun muassa arkisilla tutuilla ja rutiininomaisilla askareillaan (Andersson 2007).

Antti Karisto (2008) laaja kenttätutkimus Espanjan Aurinkorannalla kuvaa erityisen, eläkeläismuuton, kautta suomalaisen eläkeläiskulttuurin muutoksia ja mahdollisia yleistyviä piirteitä. Suomalaiseläkeläisten elämän kuvaus Espanjassa kuva sitä, kuinka yhtäältä suomalaisuus ja suomalainen elämä muuttuvat ja toisaalta sitä, kuinka aivan perisuomalaisuuskin voi elää vahvana ja hieman uudenmuotoisena perinteisestä muodosta poikkeavassa ympäristössä. Karisto kuvaakin, että hän pyrkii erityisen avulla tunnistamaan meneillään olevaa laajempaa kulttuurista muutoksista (Karisto 2008, 10). Suomessa ikäihmisten elinpiirin ominaisuuksia ja sen terveysvaikutuksia on tutkittu viime vuosina Jyväskylässä ja tulokset ovat osoittaneet esimerkiksi, että sellaiset ikäihmiset, joilla on elinympäristö, liikkumiskyky ja elämänlaatu ovat yhteydessä toisiinsa (Rantakokko ym. 2011). Päijät-Hämeessä tehdyn tutkimuksen mukaan ikäihmiset arvioivat elinympäristön ominaisuuksien olevan yhtä merkityksellisiä hyvinvoinnille kuin palvelujen läheisyys. Vain oma terveys ja fyysinen kunto olivat heidän arvioissaan merkityksellisempiä. (Haapola ym. 2013, 85.)

Ikääntymisen ja lähiympäristön tutkimuksen klassikoista on maantieteilijä Graham D Rowlesin (1978) tutkimus, joka kohdistui viiteen samassa naapurustossa asuvaan ikäihmiseen ja vietti heidän kanssaan säännöllisesti aikaa keskustellen, haastatellen, erilaisien askareiden ja retkien yhteydessä noin puolen vuoden ajan. Rowlesin tutkimus sijoittui maantieteessä tapahtuneeseen humanistisen maantieteen nousuun ja se on edelleen yksi tunnetuimpia ympäristögerontologian klassikoita. Rowlesin tutkimus sijoittui aikaan, jolloin ikäihmiset tavanomaisesti kategorisoitiin yhdeksi homogeeniseksi passiivisten ihmisten joukoksi, jonka toiminta oli raihnaisuuden rajoittamaa ja sijoittui kodin seinien sisäpuolelle, mistä tutkimuksen nimikin juontaa juurensa ”prisoners of space”. Rowles kuitenkin havaitsi kuinka aktiivisia toimijoita vanhat ihmiset loppujen lopuksi ovat ja kuinka monella tasolla he kokivat ja elivät ympäristöään juuri elinikäistä kokemusta hyödyntäen. (Rowles 1978.)

Toinen urauurtava 1970-luvulla toteutetuista tutkimuksista on sosiologina aloittaneen Jaber F. Gubrium (1975) kenttätutkimus vanhainkodin sosio-spatiaalisista käytännöistä. Gubrium havainnoi vanhainkodin arkea hoiva-apulaisen roolissa ja tunnisti tutkimuksessa vanhainkoti-arkia määrittelevät asukkaiden, ammattilaisten ja vierailijoiden osittain päällekkäiset ja risteävät ajan ja tilan määrittelyt joiden avulla yhtäältä esimerkiksi kukin asukas ylläpiti omaa yksityisyyttään kuitenkin niin, että ammattilaisten henkilökohtaiselle hoivallekin oli omat yhteisesti sovitut ajat ja paikat.

Tässä tutkielmassa liikutaan erilaisten tutkimuserinteiden välimaastossa. Yhtäältä tutkimuksen keskeisenä innoittajana on ollut epidemiologiseen tutkimukseen perustuva käsitys siitä, että säännöllisellä kävelemisellä ja asuinalueen käveltävyydellä on tilastollisesti merkitsevä vaikutus ikäihmisten toimintakyvyn säilymiseen ja hyvinvointiin ((Newman et al. 2006; Simonsick ym. 2005)). Toisaalta tutkimusta ovat inspiroineet gerontologisen tutkimuksen klassikot (Rowles 1978; Gubrium 1975) ja aluetieteen klassikoiksi muodostuneen Lefebvren (1991) kiinnostus arkisen elämän tilallisiin käytäntöihin ja sosiaalisen tilan tuottamisen tapoihin. Keskeisenä aluetieteellisen kiinnostuksen täsmentymisen kimmokkeena tälle tutkimukselle oli Helena Leinon (2006) väitöskirjatutkimus kaupunkilaisten osallisuudesta Tampereen ja Lempäälän rajalle suunnitteilla olevan Vuoreksen kaupunginosan suunnittelussa. Myös Markus Laineen ja Lasse Peltosen (2003) väitöskirjatutkimuksessa pureuduttiin tamperelaisen kaupunkisuunnittelun ja siihen liittyvien poliittisten prosessien avaamiseen. Laineen ja

Peltosen työssä aineisto tosin koostui pääosin asiakirjoista ja aikalaishaastatteluista, koska tutkitut tapaukset olivat jo pääosin päätökseen tulleita hankkeita.

2.2 Tilan jaotteluja

Yksi sovelletuimmista tilan tuottamisen kolmijajoista on Lefebvren jako tilallisiin käytäntöihin, tilan representaatioihin ja representaation tiloihin (Lefebvre 1991, 33). Lefebvren jakoa on Suomessa soveltanut esimerkiksi Jussi Semi väitöskirjatyössään joensuulaisten paikkakokemuksista (2010, 58–109) ja sitä aiemmin Jouni Häkli (2003, 183–86) tutkimuksessaan kiistanalaisista paikkasidoksista Kataloniassa. Semin (2010, 202) tuloksissa paikkakokemusten kolmijakoisuus välittyy elettyä elämän ja muistoina, tapoina puhua arjesta ja arjen kaupungista ja kaupunkitilan muutosten koettuina vaikutuksina paikkakokemuksiin. Häklin (2003, 186) yhteenvedossa paikkasidoksia jäsenetään erilaisten kokijoiden näkökulmasta nationalistien, viranomaisten ja tavallisten kansalaisten kokemuksiin Katalonian raja-alueesta.

Tilan kolmijakoisuus on luonteva tilan jäsentelyn tapa ihmismaantieteessä. Jauhiaisen ja Niemenmaan (2006) mukaan tilallisuuden pohdinta eri näkökulmista on tärkeä lähtökohta suunnittelutyölle ja he toteavat, että ”(s)uppeakin tilallisuuden pohdinta on hyödyllistä, jotta ymmärtäisimme alueellisen suunnittelun haasteita materiaalsen, sosiaalisten suhteiden ja kuviteltujen toiveiden muokkaajana.” (s. 15.) Esimerkissään he jäsentävät tilaa absoluuttisena, relatiivisena ja relationaalisena, mikä onkin melko yksiselitteinen ja yleinen tilan jäsentämisen tapa. Absoluuttisessa tilassa on kyse maantieteellisin koordinaatein määriteltävästä pisteestä tai pinta-alasta, esimerkiksi rakennuksesta materiaalsena kappaleena. Relatiivisessa tilassa on kyse esineiden tai ihmisten välisestä suhteesta, joka on riippuvainen asiayhteydestä. Relationaalisella tilalla viitataan aikaan ja paikkaan sidonnaisiin suhteisiin ja käytäntöihin. Jauhiaisen ja Niemenmaan sanoin (2006, 16) ”(a)jan ja paikan kontekstissa luodaan merkityksiä tilanne elettyä ja koettuna prosessina.” Tilan käsitteellistäminen absoluuttisena, relatiivisena ja relationaalisena on käsitelty lukuisissa muissakin eri lähteissä. Esimerkiksi Bäcklund (2002, 142–144) jäsentää kaupunkitilaa vastaavalla jaottelulla artikkelissaan kaupunkitilasta ja osallisuuden haasteista.

Koskela (2009, 79) puolestaan kokoaa tilan erilaisia päällekkäisiä ja rinnakkaisia luokittelua *neljällä akselilla*: fyysinen, sosiaalinen, hallintasuhteet, kokemuksellinen. Tämä jäsenitys ilmentää Koskelan ajatusta *pelon geometriasta*. Samalla hän kuitenkin toteaa myös pyrkivänsä jäsentämään ”sitä termien viidakkoa, jonka erilaisten tilan ulottuvuuksia kuvailevien yhteiskuntatieteellisten tekstien lukija usein kohtaa.” (Emt., 79) Jokainen akseli puolestaan on Koskelan jäsennyksessä jakauma kahden ulottuvuuden välillä. Fyysisten puitteiden akseli koostuu tilan avoimuuden ja sulkeutuneisuuden vaihtelusta, sosiaalisen tilan akseli tyhjyyden ja kansoitettuudesta, hallintasuhteiden akseli julkisuuden ja yksityisyyden vaihtelusta ja tilan kokemukselliset ulottuvuudet vaihtelevat jaetun ja henkilökohtaisen välillä (Koskela 2009, kaavio s. 80).

Ikääntymisen tutkimuksessa humanistisen maantieteen klassikkona kuvataan useimmiten Rowlesin (1978) jäsennykseen ikäihmisten paikkakokemuksista, jossa eri ulottuvuudet ovat toiminta, orientaatio, tunne ja mielikuvitus. Tätä jaottelua sovelsin tässä tutkielmassa käsiteltävään aineistoon kolmiluokkaisena niin, että käsittelin tunteen ja mielikuvituksen samassa yhteydessä, koska ne ilmenivät aineistossa limittyneinä toisiinsa (Fried 2011, 51).

Yllä kuvatuista Lefebvren (1991), Jauhiaisien ja Niemenmaan (2006), Koskelan (2009) ja Rowlesin (1978) tilan jäsennyksistä muokkasin tämän tutkielman pohjaksi *neliluokkaisen tilan jäsennyksen*, jonka ulottuvuudet ovat 1) fyysisen tilan ja toiminnan ulottuvuus; 2) hallintasuhteiden ulottuvuus; 3) orientaation ja sosiaalisen tilan ulottuvuus; ja 4) kokemuksellinen muistojen ja eletyn tilan ulottuvuus. Oheisessa taulukossa (Taulukko 1.) pyrin kuvailemaan jäsentelyni lähtökohtina olleita erilaisia kuvauksia tilan ulottuvuuksista. Tilalla vaikuttaa kiistatta olevan aina jonkinlainen fyysinen, tilallisten käytäntöjen tai toiminnan ulottuvuus, mikä on tunnistettavissa mainituista aiemmista jäsennyksistä. Tätä ulottuvuutta kutsutaan tässä *toiminnan tilaksi*. Toinen tilan ulottuvuus on tässä tilan representaatioiden ja hallintasuhteiden tila, jota kutsutaan tässä *hallinnan tilaksi*. Kolmas ulottuvuus on orientaatioiden ja sosiaalisen vuorovaikutuksen tila, joka kutsutaan *kohtaamisten tilaksi*. Neljän tilan ulottuvuus on puolestaan kokemusten, tunteiden, mielikuvien ja eletyn tilan ulottuvuus. Neljäs ulottuvuus koostuu kokemuksellisuudesta, mutta myös representaatioista, joten sitä kutsutaan *luovaksi tilaksi*. Yllä kuvattu luokittelu myötäilee Koskelan (2009) ja Rowlesin (1978) kuvauksia tilan ulottuvuuksista, mutta siinä on hyödynnetty myös tunnettuja tilan kolmijakoisuuden

kuvauksia (Lefebvre 1991; Jauhiainen ja Niemenmaa 2006) ja niiden sovelluksia (Häkli 2003; Semi 2010).

Taulukko 1. Yhteenveto valituista jäsennyksistä tilallisista ulottuvuuksista ja niiden sovellus tässä tutkielmassa.

Lefebvre (1991)	Jauhiainen ja Niemenmaa (2006)	Koskela (2009)	Rowles (1978)	Sovellus (SF)
Tilalliset käytännöt	Absoluuttinen tila	Fyysinen	Toiminta	Toiminta
Tilan representaatiot		Hallintasuhteet		Hallinta
Representaation tila			Mielikuvitus	
	Relatiivinen	Sosiaalinen		Kohtaaminen
	Relationaalinen		Orientaatio	
		Kokemuksellinen	Tunne	Luovuus

Tässä kuvattu teoreettiseen ajatteluun perustuva luokittelu palvelee ensisijaisesti tämän tutkielman aineiston käsittelyä, tulkintaa ja tulosten esittelyä. Tässä esitetty luokittelu on täydentynyt tutkielman kirjoittamisen edetessä, mutta sen ensimmäisen luonnos oli perusta aineistonkeruun suunnittelulle ja toimi ohjenuorana aineiston keruun prosessille. Erialaisten teoreettisten lähtökohtien suurin ongelma lienee siinä, mistä näkökulmasta kohdetta, tässä tapauksessa kauppakeskusta kaupunkitilana, tarkastellaan. Yhtäältä näkökulmaksi haluttiin ottaa Rowlesin (1978) esimerkin mukaisesti ikäihmiset. Toisaalta esimerkiksi Lefebvren (1991) tilan tuottamisen kolmijakoisuus perustuu yleistettävyydestään huolimatta yhteiskunnalliseen, tuotannon, näkökulmaan. Jauhiainen ja Niemenmaa (2009, 15–16) kuvailevat esimerkissään eri toimijoiden näkökulmia yliopiston laitoksen muuton yhteydessä ja toteavat, että absoluuttisen, relatiivisen ja relationaalisen tilan jäsennyttä voi soveltaa eri toimijoiden näkökulmasta. Tässä päädyttiin kuitenkin nelijakoiseen teoreettiseen viitekehykseen, jonka puitteissa ilmiötä tarkastellaan.

Kaupunkitilaa ja -suunnittelua käsittelevän kirjallisuuden valossa ikäihmiset jäävät usein eräänlaiseen kuolleiden kulman taakse melkein näkymättömyys. Tuo kuollut kulma viittaa siihen, että eläkeikäiset elävät, asuvat ja käyttävät kaupunkitilaa ilman, että heidän aikataulunsa tai elämäntilanteensa määrittäisi työelämän kautta. Kaupunki suunnittelun keskiössä on pitkään ollut kaupungin elämän kulmakivet ovat asuminen, työelämä ja

vapaa-aika, sekä näiden väliset ajalliset ja tilalliset siirtymät (esim. Hankonen 1994; Madanipour 2006; Saarikangas 2002). Lefebvre (1991) käsitteli tilallisuutta tuotannon kautta, mutta hän nosti jo aiemmin kiinnostuksen keskiöön arkiset tarpeet ja täyttämiseen liittyvät elämän käytännöt (Lefebvre 1971). Keskiössä olivat kuitenkin edelleen työikäiset ja esimerkiksi kotonakin reproduktioon osallistuvat kotiäidit. Tässä tutkielmassa pyritään kuitenkin tarkastelemaan työelämän lainalaisuuksista riippumattomien haastateltujen kaupunkitilan käyttöä. Seuraavassa esitetään näistä teoreettisista lähtökohdista ja alkuperäisestä tutkimusintressistä tiivistyneet tutkielman tutkimuskysymykset. Kukin ulottuvuus esitellään vielä lukujen 4-7 alussa, joissa käsitellään kutakin ulottuvuutta aineistojen ja kirjallisuuden valossa.

2.3 Tutkimuskysymykset

Edellisiin teoreettisiin lähtökohtiin nojaten muotoutuivat seuraavat neljä tutkimuskysymystä:

1. Millaisia ikäihmisen päivittäisasiomiseen liittyviä tilallisia tulkintoja aineistosta löytyy *toiminnan* näkökulmasta kauppakeskuksen muutoksen yhteydessä?
2. Millaisia ikäihmisen päivittäisasiomiseen liittyviä tilallisia tulkintoja aineistosta löytyy *hallinnan* näkökulmasta kauppakeskuksen muutoksen yhteydessä?
3. Millaisia ikäihmisen päivittäisasiomiseen liittyviä tilallisia tulkintoja aineistosta löytyy *kohtaamisen* näkökulmasta kauppakeskuksen muutoksen yhteydessä?
4. Millaisia ikäihmisen päivittäisasiomiseen liittyviä tilallisia tulkintoja aineistosta löytyy *luovuuden* näkökulmasta kauppakeskuksen muutoksen yhteydessä?

3 Aineisto ja menetelmät

Tutkimuskysymyksiin haetaan vastaksiin kahden eri haastatteluaineiston, paikallislehden artikkelin ja kenttätutkimuksen aikana otettujen valokuvien avulla. Ikäihmisten haastatteluihin päädyttiin, koska kiinnostuksen kohteena olivat nimenomaan ikäihmisten kokemukset ja tulkinnat kauppakeskuksen muutoksesta (Eskola ja Suoranta 2003, 85.)

Muun muassa Häklin (2003, 183–184) kuvauksessa Kataloniassa tekemäänsä tutkimusta ilmenee, että hän tavoitti viralliset toimijat arkistojen kautta, nationalistien osalta tulkintoja oli mahdollista tehdä julkisista mielipiteenosoituksista, mutta tavalliset ihmiset tavoittaakseen hänen oli tehtävä haastatteluja. Tämän tutkimuksen haastateltavina olevat ”hervantalaiset ikäihmiset” ovat myös ns. tavallisia ihmisiä, joiden mielipiteet ja kokemusten kuvaukset eivät löydy mistään julkisista lähteistä. Monipuolisemman näkökulman tavoittamiseksi haastateltiin myös kolmea kauppakeskuksen laajennushankkeen toteutukseen osallistunutta asiantuntijatoimijaa (Alastalo ja Åkerman 2011, 373–374). Lisäksi tutkimuksen aikana kerättiin kahtakin erilaista kenttäaineistoa: paikallislehden kauppakeskusta käsitelleet uutisartikkelit (Eskola ja Suoranta 2003, 118) ja kauppakeskusta otetut valokuvat (Pink 2007, 362–363). Tutkimuksen menetelmänä käytettiin haastattelumenetelmää, jolla kerättyä aineistoa täydennettiin sanomalehti- ja valokuva-aineistolla. Erilaisten menetelmien hyödyntämisellä viitataan tutkimuksessa sovellettuun triangulaatioon eri erilaisten aineistojen hyödyntämistä monipuolisen näkökulman tavoittamiseksi tutkimuskohteesta (Eskola ja Suoranta 2003, 68–74; Laine ym. 2007, 23–26.) Tutkimuksen tekemisen tapana ja strategiana puolestaan sovellettiin tapaustutkimuksen tekemisen periaatteita (Leino 2006, 29–30; Laine ym. 2007, 18–19).

3.1 Tutkimuskohteen kuvaus

Tässä tutkimuksessa kiinnostus kohdistuu kaupunkitilan tilallisiin ulottuvuuksiin eläkeikäisten näkökulmasta. Tutkimuksen kohteena on aikaisemmin Hervannan Liikekeskuksena tai Tapsantorina tunnetun ostoskeskuksen laajennus ja muutos kauppakeskus Duoksi (Liite 1.) vuoden 2007 aikana

Eläkeikäisyydellä tarkoitetaan tässä työelämästä eläkkeelle siirtyneitä, yli 60-vuotiaita henkilöitä. Eläkeikäiset ovat kaiken kaikkiaan hyvin heterogeeninen väestönosa (Jyrkämä 2001). Tämän tutkimuksen kannalta keskeisin eläkeikäisiä yhdistävä seikka on se, etteivät he ole osallisia työelämässä ja sen yleensä määrittelemää päivärytmiä (Haarni 2010b). Eläkeikäisten kokemuksia ei ole juurikaan tutkittu kaupallisten ympäristöjen käyttäjinä. Turo-Kimmo Lehtosen ja Pasi Mäenpään (1997) tutkimuksessa Itäkeskuksesta tutkitut rajattiin alle 65-vuotiaisiin. Vesa Kannisen ja Annuska Rantasen (2010) selvityksessä kauppakeskuksista ja kaupunkirakenteesta kestävä kehityksen

näkökulmasta ikäihmiset nostetaan jo esiin merkityksellisenä kuluttajaryhmänä. Jussi Semin (2010) väitöskirjassa käsitellään myös eläkeikäisten kirjoituksia Joensuun paikoista ja osa niissä esiintyvistä kuvauksista liittyy kaupunkitilan käyttöön.

Hervanta on noin 25 000 asukkaan lähiö, esikaupunki tai kaupunginosa (Tampere 2013). Asukasluku on pitkään säilynyt jokseenkin ennallaan. Hervanta on yksi Tampereen neljästä alakeskuksesta. Päivittäistavarakaupan etäisyyksien vertailu osoittaa, että käytännössä kaikilla hervantalaisilla on kävelymatka, alle 400 metriä, päivittäistavarakauppaan alueella olevien pikkukauppojen ansiosta. (EHYT 2011, 37–39.) Hervannan kauppakeskus sijaitsee noin kilometrin säteellä suurinta osaa Hervannan asuinalueita. Tiheän rakentamisen vuoksi Hervannan keskustan asukastiheys vastaa kaupungin keskustan asukastiheyttä eli se on 150–200 asukasta/ha. Hervannassa talouksista noin 50 % on autottomia, mikä on keskustan jälkeen suurin osuus Tampereella. (EHYT 2011, 22–24.) Hervantaan ja Hervannan sisäisesti onkin hyvät julkisen liikenteen yhteydet. Tavallisten bussilinjojen vuoksi alueella liikennöi arkipäivinä kolme eri palvelubussilinjaa. Hervantaa ja hervantalaisia on aikaisemmin tutkinut muun muassa Irene Roivainen (1993, 1999) ja Hervannasta on tehty lukuisia selvityksiä erilaisten hankkeiden yhteydessä (esim. Häkli ym. 2003).

Hervannan ikärakenne on ollut pitkään nuorehko, eikä hervantalaisten ikäihmisten kokemuksia liikekeskuksesta ole aikaisemmin selvitetty. Ikäihmisten määrän kasvu on kuitenkin ennakoitu esimerkiksi lähiöuudistukseen liittyneissä hankkeissa (esim. Karjalainen 2004), ja esimerkiksi yksi Hervannan kärkihankkeista oli Keinupuiston lähipalvelukeskuksen muuttaminen päiväkodista ikäihmisten asumisen ja palveluiden keskuksiksi jo 2000-luvun taitteessa. Tiheän asutuksen vuoksi vuonna 2009 väestörakenteeltaan edelleen nuorehkon Hervannan alueella asui 1167 iäkästä henkilöä eli 74 vuotta täyttäneitä (EHYT 2011, 22–24).

Tutkimuksen käynnistyessä ei vielä ollut Hervannan kauppakeskus Duo, vaan paikallinen ”ostari” oli vielä Hervannan liikekeskus² tai tuttavallisen Tapsantori liikekeskuksen tunnetuimman kaupan eli K-Supermarketin nimen mukaisesti. Vuonna

² ”Liikekeskus muodostuu yhdestä tai useammasta liikerakennuksesta, jossa toimii useampi vähittäiskaupan yritys, joka ei kuulu mihinkään edellä määriteltyyn kaupalliseen keskukseseen. (...) Liikekeskus on yleismääritelmä, jota voidaan käyttää sellaisista keskuksista, jotka poikkeavat joiltain osin muista kaupallisista keskuksista.”. (Kauppakeskukset 2008, 91- 92.)

1996 ilmestyneessä lähiötyöryhmän loppuraportissa ilmaistaan kansainväliseksi ongelmaksi kehittynyt lähiöiden ostoskeskusten rapautumiskehitys (Monitoimijainen lähiöuudistus 1996, 28-29). Hervannan liikekeskuksen osalta nuhjuisuus ja lievät sosiaaliset lieveilmiöt olivat ilmeisiä vielä keväällä 2007 ennen laajennusosan avautumista. Hervannan vankka väestöpohja ja liikekeskuksen liikenteellisesti oivallinen sijainti tekivät siitä kuitenkin lupaavan kehittämiskohteen.

Rakennustyöt olivat alkaneet kesällä 2005 ja vuoden 2006 alussa julkaistiin nimikilpailun tuloksena tuleva huhtikuussa 2007 avattavan kauppakeskuksen³ nimi Kauppakeskus Duo. Uudistunutta keskusta kuvattiin Suomen kauppakeskusyhdistyksen julkaisussa vuonna 2008 seuraavaan tapaan:

”DUO tunnettiin aikaisemmin nimellä Hervannan Liikekeskus ja nimen DUO keskus sai vuona 2007 uudisrakennusosan valmistuessa. Laajennuksen myötä kauppakeskuksen pinta-ala kaksinkertaistui ja DUOn palvelutarjonta uudistui. Keskuksessa on erinomainen päivittäistavaravalikoima jota monipuoliset kahvila- ja ravintolapalvelut sekä kymmenet liikkeet täydentävät.” (Kauppakeskukset 2008, 74)

Jatkossa liikekeskus viittaa tilanteeseen ennen laajennuksen avajaisia keväällä 2007 ja kauppakeskus tilanteeseen avajaisten jälkeen. Ennen vuonna 2007 toteutunutta laajennusta kauppapaikan pinta-ala oli noin 9 300 kerrosneliötä ja uudistuksen myötä pinta-alaa tuli lisää 12 600 kerrosneliötä. Lisäksi uudistuksen yhteydessä rakennettiin 300 paikan parkkihalli Duon alle. Kauppapaikassa oli ennen laajennusta kaksi tavanomaista ruokakauppaa ja nykyisessä Duossa on kolme suurta päivittäistavarakauppaa (Citycon 2011). Laajennuksen myötä entisestä ehkä hieman uneliaasta paikalliskeskuksesta tuli huomattavasti vilkkaampi päivittäisasiain keskus. Kävijämäärä oli avajaisvuonna 2007 2,5 miljoonaa ja tuona aikana keskuksen toimintaan vaikuttivat alkuvuodesta laajennustyön viimeistelyt ja sen jälkeen vanhan osan remontti (Kauppakeskukset 2008, 74). Koko keskus avattiin vasta vuoden 2007 lokakuun lopussa.

³ ”Kauppakeskus muodostuu liikerakennuksesta, jossa myymälät ja palvelut avautuvat sisäänpäin käytäville tai keskusaukiolle. Vuokrattavan liiketilan määrä on yleensä vähintään 5000 h-m². Kauppakeskuksessa on vähintään 10 myymälää. Kauppakeskuksessa on yksi tai useampi ankkuri- tai veturiyritys ja joukko avainyrityksiä sekä muita myymälöitä ja palveluja. Palvelut voivat olla joko kaupallisia tai julkisia. Yksittäisen yrityksen osuus liiketilan kokonaismäärästä ei ylitä 50 %. Kauppakeskuksella on yhteinen johto ja markkinointi.” (Kauppakeskukset 2007, 89)

Vuonna 2008 kävijämäärä oli 3,7 miljoonaa (Kauppakeskukset 2008) ja se seuraavina vuosina se jatkoi nousuaan. Vuonna 2012 Duossa kävi 4,17 miljoonaa asiakasta ja myynti oli 57,82 miljoonaa euroa. Liiketiljoja on yhteensä 28, joista kaupallisia palveluja tuotetaan seitsemässä. Julkisia Duossa ei ole julkisia palveluja. Ankkuriyrityksiä ovat K-Supermarket, S-market, Lidl, Alko ja Posti. Päivittäistavaramyymälöiden käytössä on 58,2 % liiketila-alasta. (Kauppakeskukset 2013.) Citycon arvioi vaikutusalueen asukasmääräksi melkein 40 000 henkilöä. Cityconin periaatteiden mukaisesti Duo sijaitsee rakennetun ympäristön keskellä ja se on sujuvien julkisen liikenteen reittien varrella (Ketopaikka 2007; Citycon 2011).

3.2 Aineistot

Tämän tutkimuksen tärkeimpänä haastattelujoukkona on noin 30 eläkeikäistä hervantalaista, joita haastateltiin kauppakeskuksessa asioimista ennen laajennuksen avajaisia ja vuosi laajennuksen jälkeen. Ensimmäistä haastattelua kutsutaan katukyselyksi ja ne toteutettiin ostoskeskuksen sisällä ja lähikaduilla ennen laajennusosan avajaisia keväällä 2007. Katukyselyyn otettiin mukaan ostoskeskuksessa asioivia, asioineita tai sinne matkalla olevia eläkeikäisiä. Aineistonkeruuta voisi kutsua kohdennetuksi näytteeksi hervantalaisista eläkeikäisistä (Eskola ja Suoranta 2003, 18). Haastattelun päätteeksi haastatelluilta kysyttiin, voiko heihin ottaa yhteyttä vuoden päästä uudestaan. Yhtä lukuun ottamatta kaikki antoivat luvan ja yhteystiedon. Runsaan vuoden päästä katukyselyyn osallistuneille soitettiin ja toteutettiin puhelinhaastattelu samalla puolistrukturoidulla lomakkeella kuin vuotta aikaisemmin. Kysymykset oli muokattu niin, että haastattelussa käsiteltiin sekä käyttäjänäkökulmia, kokemuksia ja mielipiteitä muutoksista sekä kevään 2008 tilanteesta. Yhtä lukuun ottamatta kaikki katukyselyyn osallistuneet tavoitettiin puhelimitse. Keväällä 2007 osallistuneista 31 henkilöstä vuoden päästä tavoitettiin 26 henkilöä. Näistä 26 haastatellusta 3 oli vuonna 2007 liikkeellä pariskuntana joten yhteensä tavoitettuja oli 29 henkeä. Vastanneiden iän keskiarvo oli vuonna 2007 noin 76 vuotta, alueella asuttujen vuosien keskiarvo oli noin 21 vuotta ja kodin etäisyys kauppakeskuksesta vaihteli 100 metristä noin 1,5 kilometriin (ka 720 m).

Aineistonkeruussa sovellettiin etnografisen haastattelun menetelmää (esim. Huttunen 2010; Rastas 2010). Ikäihmisen haastattelemisessa on ehkä tärkeä kertoa selkeästi mistä haastatteluissa on kyse ja mitä tiedolla tehdään (Lumme-Sandt 2005). Kentälle pääsy ja haastattelujen toteuttaminen onnistui hyvin. Eläkeikäisillä on tyypillisesti hieman huokoisemmat päiväohjelmat kuin muilla ikäryhmillä, joten useimmat suostuivat lyhyeen haastatteluun epäröimättä. Lisäksi monet ilahtuivat siitä, että heidän mielipidettään omasta kaupunginosaa koskevista asioista kysyttiin. Samantapaisia, myönteisiä kokemuksia kuvailee myös Ilka Haarni (2010a; 2010b) omassa tutkimuksessaan lähiössä asuvien eläkeikäisten parissa.

Eläkeikäisten lisäksi tutkimuksessa haastateltiin kolmea hankkeen suunnitteluun ja toteutukseen osallistunutta asiantuntijaa. Asiantuntijoiden (suunnittelija, virkamies, omistajan edustaja) haastatteluissa sovellettiin eläkeikäisten haastattelun puolistrukturoituja kysymyksiä ostoskeskuksen toimivuudesta ja sujuvuudesta ja heidän arvioitaan rakennuksesta ja ostoskeskuksesta kaupunkitilana ja ihmisten kohtaamisen paikkana. Asiantuntijahaastattelut täydensivät tutkijan taustaymmärrystä ostoskeskuksen laajenemisen toteutumista prosessina ja johtivat laaja-alaisempaan mahdollisuuteen arvioida kaupunkitilan muutosta pidemmällä aikajanelalla (Alastalo & Åkerman 2011, 373–374). Erityisesti hankkeen suunnittelija oli ollut mukana Hervannan uudistushankkeissa jo 1990-luvulta alkaen, joten hänellä oli hyvä käsitys kaupunginosan, ostoskeskuksen ja asukkaista. Koko prosessin ajan kerättiin valokuvia, kenttämuistiinpanoja ja lehtiartikkeleita kaupunginosaan tutustumisen ja taustaymmärryksen saavuttamisen vuoksi.

Kyselyaineiston keruu tapahtui puolistrukturoidun kyselylomakkeen (Liite 2./Lomake A) avulla. Kyselyyn vastanneet valikoituivat pääosin satunnaisiin kohtaamisiin kauppakeskuksessa ja kauppakeskuksen lähetyvillä muutaman laajennuksen avautumista edeltäneen viikon aikana. Joitakin haastateltuja tavoitettiin puhelimitse kenttätöön aikana syntyneiden kontaktien perusteella. Katukyselyyn vastanneilta kysyttiin lupa ottaa puhelimitse yhteyttä noin vuoden päästä ja 28 vastanneista antoi luvan ottaa yhteyttä. Näistä seuraavana vuonna tavoitettiin 26 henkilöä. Näistä 3 vastasi kyselyyn ”me”-muodossa viitaten asioivansa yhdessä puolisonsa kanssa ja näin tulkiten vastanneita oli yhteensä 29. Luokiteltujen kysymysten lisäksi kirjasin mahdollisimman paljon vastaajien avoimia vastauksia ja ajatuksia kysymyksiin liittyen, joten aineistoksi

kertyi myös runsaasti avoimia vastauksia, joiden avulla on mahdollista tarkentaa luokiteltujen vastausten antamaa määrällistä kuvaa haastateltujen vastauksista.

Kauppa-keskuksen laajennuksen avajaisien lähestyessä olin käynyt paikan päällä riittävän usein, jotta oli selkeää mihin aikaan (aamu)päivästä eläkeikäiset ovat liikkeellä ostosten merkeissä. Minulla oli riittävät paikallistiedot ja olin valmis aloittamaan kyselyn toteuttamisen. Aloitin kyselyn tekemisen kahta viikkoa ennen laajennuksen avajaisia vanhan ostoskeskuksen sisätiloissa, mutta voimakkaan remontoinnin aiheuttaman taustamelun vuoksi jouduin pian siirtymään kadulle, liikekeskuksen lähetyville. Lähestyin selkeästi eläkeikäisen oloisia ihmisiä ja kerroin lyhyesti mistä kyselyssäni oli kyse. Useimmat tavoittamani ihmiset suhtautuivat tutkimukseeni positiivisesti ja vaikka toki eri syistä kieltäytyneitäkin oli runsaasti, löysin tavoitettani vastaavan määrän vastaajia. Yhtäältä kyselyn tekeminen onnistui kohtuullisella vaivalla, toisaalta katukyselyn tekeminen oli raskasta. Asetuin tutkimukseeni ja kysymyksiini kanssa suoraan kontaktiin tavallisten kadunkulkijoiden kanssa ja kuvailin ja perustelin tutkimustani lukuisia kertoja erilaisille ihmisille. Monet vastaajista arvostivat sitä, että heidän mielipiteitään kysyttiin ja monilla oli paljonkin kerrottavaa.

Asiantuntijoiden haastattelut tehtiin kyselylomakkeesta muokatun puolistrukturoidun haastattelurungon (Liite 3./LomakeC) avulla. Nämä kolme haastattelua tehtiin sisätiloissa, joten ne oli mahdollista äänittää ja litteroida analysoitavaksi. Haastattelut kestivät noin 30 minuutista noin tuntiin. Ammattilaiset olivat alueen kaupunkikuvasta vastaava virkamies, laajennuksen suunnittelija ja kauppa-keskuskiinteistön omistajan edustaja. Virkamies oli työskennellyt vastaavissa tehtävissä noin kymmenen vuotta, suunnittelija oli toiminut suunnittelutehtävissä yli 20 vuotta ja oli ollut mukana Hervannan lähiuudistushankkeessa sen alusta alkaen 1990-luvun puolivälistä ja kiinteistön omistajan edustaja, kauppa-keskuspäällikkö, oli aloittanut nykyisessä tehtävässään noin 7 kuukautta aikaisemmin, joten hän ei ollut osallistunut juurikaan hankkeen suunnitteluun. Haastateltu suunnittelija oli jo toteuttanut useita kehityshankkeita Hervannassa ja haastattelussa käytiinkin läpi näitä alueen historiallisen kehittymisen kannalta keskeisiä vaiheita.

Hervannassa ilmestyy paikallislehti *Hervannan Sanomat*, jonka painosmäärä oli vuonna 2007 22 600 kappaletta. Hervannan Sanomien ilmestymispäivät ovat keskiviikko ja

lauantai. Jakelualueeseen kuuluvat taloudet saavat lehdet maksutta ja jakelualueeseen kuuluu Hervannan lisäksi kahdeksan Hervantaa ympäröivää kaupunginosaa. Tutkimuksen yhteydessä käytiin läpi lehden numerot vuoden 2005 alusta vuoden 2007 kesäkuuhun. Lehtikatsauksen tavoitteena oli taustoittaa kauppakeskuksen laajennuksen taustoja sellaisena, kuin se oli asukkaille välitetty Hervannan Sanomissa. Tuolla aikavälillä kauppakeskusta koskevia uutis- tai haastatteluartikkeleita julkaistiin yhteensä 26 kappaletta 24 lehdessä. Joissakin yksittäisissä tapauksissa oli vaikeaa tehdä eroa mainoksen, ilmoituksen ja artikkelin välillä. Muutamassa lehdessä oli useampi artikkeli samassa julkaisussa. Artikkelit kirjattiin otsikotason ja niistä poimittiin keskeinen kauppakeskukseen ja tämän tutkimuksen näkökulmaan liittyvä sisältö.

Osana havainnointia otin myös valokuvia kauppakeskus Duolla käydessäni. Kaikista kentällä ottamista kuvista valitsin ensin 51 kuvaa ja toisessa vaiheessa 16, jotka visualisoivat joitakin haastatteluissa ilmenneisiin asioihin liittyviä kauppakeskuksen ominaisuuksia. Valitut uutisartikkelit analysoitiin suhteessa tilan neljään ulottuvuuteen toimintaan, hallintaan, kohtaamisiin ja luovuuteen.

3.3 Menetelmät

Analyysi kohteena olivat katukyselyn puolistrukturoituihin kysymyksiin annetut aukikirjoitetut avoimet vastaukset ja ammattilaisten litteroidut haastattelut. Katukyselyn taustatiedot raportoidaan paikoin määrällisesti, jotta lukijalla olisi mahdollisimman hyvä käsitys haastateltujen taustoista ja asioimiseen liittyvistä käytännöistä (Alasuutari 1993, 53). Avoimet vastaukset analysoitiin teemoittelemalla aineisto toimintaa, tilan hallintaa, kohtaamisia, luovuutta kuvaaviin osuuksiin, minkä jälkeen edettiin tulkintojen tekemiseen (Eskola ja Suoranta 2003, 174–180). Valittujen teoriaohjautuneiden teemojen lisäksi aineistosta nousi esiin ilmiöitä, jotka käsitellään tässä ostoskeskuksen tilan ja ajan pohdinnan yhteydessä. Asiantuntijoiden haastattelujen analyysissä aineiston käsittelyn tapa oli erilainen (esim. Alastalo ja Åkerman 2010). Alastalon ja Åkermanin (2010) pohtivat tieto-orientoituneen haastattelun jäämisestä varjoon viimeaikaisessa laadullisessa menetelmäkirjallisuudessa. Tässäkin tutkimuksessa on kyseessä prosessikuvauksesta, jossa asiantuntijoiden haastattelujen tavoitteena oli nimenomaan saada tietoa tietystä kaupunkikehityshankkeesta ja sen taustoista. Analyysin aikana haastatelluista asiantuntijoista virkamies ja omistajan edustajan haastattelut rajautuivat

taustalle, joten tässä käytetyissä aineistonäytteissä on näytteitä ikäihmisten haastatteluista ja suunnittelijan haastattelusta. Kaiken kaikkiaan asiantuntijoiden haastatteluiden anti erityisesti eläkeikäisiä koskevien kysymysten osalta jäi valitettavan vähäiseksi. Katukyselyn ja puhelinhaastattelujen aineiston luonne on monitasoinen. Yhtäältä haastatellut kertoivat ostosmatkojen käytännöistä ja havaintojaan ostoskeskuksen muutosprosessista ja toisaalta he liittivät vastauksiaan omia merkityksenantojaan ja tulkintojaan. Tässä ajatellaan, että haastateltu voi olla sekä todistaja että kokija.

Erilaisten aineistojen vuoksi käytössä oli myös erilaisia aineiston käsittelytapoja. Kyselytutkimuksen vastaukset syötettiin luokiteltuna Excel-tiedostoon ja vastauksista laskettiin jakaumia ja joistakin taustamuuttujista myös keskiarvoja. Joistakin muutosta kuvaavista muuttujista laadittiin ristiintaulukoita, joiden avulla oli mahdollista tarkastella eroja ennen ja jälkeen kauppakeskuksen laajennusta annetuissa vastauksissa. Kyselytutkimukseen vastanneiden avoimia vastauksia käsiteltiin tekstiaineistona, josta on nostettu esiin joitakin kuvaavia poikkeuksellisia otteita tai sellaisia otteita, jotka ilmentävät monien vastaajien ilmaisemia ajatuksia tai kokemuksia. Ammattilaisten haastattelujen litteroituja tekstejä on käsitelty kahteen tapaan ryhmitellen ensinnäkin tutkimuksen teoriaohjautuneiden kysymysten mukaan ja toiseksi haastatteluissa nousseiden uusien teemojen mukaan. Hervannan Sanomien artikkelit ja ennalta analyysin kohteeksi valitut valokuvat luokiteltiin vastaavasti teemojen mukaisesti.

Haastatteluaineiston aineisto-otteiden valikoitumisen lisäksi myös muiden aineistojen, kenttämuistiinpanojen ja havaintojen, läpikäyminen on osa analyysin etenemistä. Lopputuloksena esitetään aineistojen ja teoreettisen viitekehyksen mukaan perusteella muotoutunut teemoittelu teoreettisten tilan ulottuvuuksien toiminta, hallinta, kohtaaminen ja luovuus mukaan., jossa tiivistyvät haastateltujen arkisen toiminnalle tai arkisille askareille antamat merkitykset. Etnografista menetelmää soveltavia, vanhojen ihmisten arkisia elämäkäytäntöjä, kuvaavia kotimaisia tutkimuksia ovat esimerkiksi Saarenheimo (2005), Andersson (2007) ja Haarni (2010). Näissä, kuten etnografisen tutkimuksen luonteeseen kuuluu, tutkijan omaan toimintaan kohdistuva refleksiivisyys tutkimuksen eri vaiheissa ovat oleellinen osa itse menetelmää. Haastattelut ajatellaan tässä vuorovaikutustilanteiksi, joissa sekä haastateltava että haastattelija vaikuttavat omalta osaltaan keskustelun sisältöihin ja käsittelytapoihin. Haastattelun ajatellaan paitsi dialogi,

myös polilogi, jossa haastatteluun vaikuttaa myös haastattelun tekemisen paikka (Anderson ym. 2010). Paikan merkitys on alkanut saada enemmän painoarvoa ja sen huomioiminen erityisesti tällaisessa paikkaan ja ympäristöön kohdistuvassa tutkimuksessa lienee kiistaton.

Haastattelututkimuksissa jää usein vähälle huomiolle se, missä paikassa haastattelut on tehty. Haastatteluaineiston, puheen ja puhetapojen ajatellaan syntyvän dialogissa, haastatteluja ja haastateltavan välisessä vuorovaikutuksessa. Haastattelumenetelmää voi myös arvioida polilogisesti, jossa tutkimusmenetelmän arviointiin sisällytetään tutkimuksen tekopaikka. (Anderson ym. 2010).

3.4 Eettisiä huomioita

Ihmisiin kohdistuvassa tutkimuksessa tutkittavien eettinen kohtaaminen on avainasemassa. Tämä tarkoittaa yksinkertaisimmillaan sitä, että tutkimukseen osallistuminen perustuu vapaaehtoisuuteen, tutkittaville kerrotaan tutkimuksen tausta, tavoitteet ja raportoinnin tapa, sekä tutkittavien anonymiteettia suojataan kaikin mahdollisin tavoin.

Tässä tutkimuksessa tutkija puhutteli kadulla silmämääräisen arvion perusteella ja esitelyään itsensä ja aikeensa kertoi lyhyesti tutkimuksesta. Kaikki haastatellut osallistuivat tutkimukseen vapaaehtoisesti. Seurantahaastattelua varten kysyttiin yhteystieto ja sen antaminen oli vapaaehtoista. Tutkittavilta ei kysytty mitään tutkimuksen kannalta tarpeettomia tietoja ja kaikkiin kysymyksiin vastaaminen perustui edelleen vapaaehtoisuuteen.

Nikander ja Zechner (2006) erittelevät ikätutkimuksen etiikkaa kolmen aihepiirin kautta: tietoon perustuva suostumus, kenttätöiden etiikka sekä tutkimuksen raportointi ja representaation politiikka. Tutkijat lähestyvät ikäetiikkaa niin, että tarkastelevat eettisiä kysymyksiä lapsiin ja ikäihmisiin kohdistuvassa tutkimuksessa. He kuvailevat valitsemaansa yhdistelevää näkökulmaa seuraavasti:

”Sekä ikääntymistutkimuksen että niin sanotun uuden lapsitutkimuksen viimeaikaisissa keskusteluissa on kuitenkin yllättävän paljon yhteistä. Molemmissa on pohdittu paitsi valtasuhteita osana tutkimusta sekä tutkittavan äänen ja kokemuksen kuuluviin saattamista myös tutkittavan toimijuutta, tasavertaisuutta ja tutkimukseen osallistamista.” (s. 515)

Yllä jo todettiin, että tässä tutkimuksessa haastatelluilta pyydettiin suostumus sen jälkeen, kun heille oli kerrottu tutkimuksen tarkoituksesta ja kulusta. Kenttätutkimuksen etiikan osalta tässä tutkimuksessa tutkittavat olivat itsenäisesti kaupungilla liikkuvia ikäihmisiä, ja heidän oli helppo kieltäytyä haastattelusta. Nikanderin ja Zechnerin (2006) mukaan ”(eettisessä käytöksessä) on lopulta asennekysymys: miten suhtaudut ihmisiin ja millä otteella lähestyt ihmisiä. Tutkiminen on aina toisen alueelle menemistä, ja tämä meneminen voi tapahtua ja se voidaan neuvotella monella eri tavalla.” (Emt., 520–521.) Tässä tutkimuksessa pyrittiin noudattamaan tätä tutkimuksen teon ja kohtaamisen periaatetta.

Raportointi ja representaatio ovat myös keskeisiä eettisiä kysymyksiä. Representaation kannalta tässä tutkimuksessa pyritään konstruoimaan ikäihmiset aikuisten ihmisten joukkona, jotka ovat yhtäältä tunnistettavissa omana ryhmänään, mutta toisaalta ovat keskenään suurelta osin myös hyvin erilaisia. Toiseuden tuottamista tutkimuksen aikana hyvin paljon. Kenttätutkimukseen liittyvä toiseuden problematiikka saattaa olla hyvin monikerroksista, koska tutkijan omat ominaisuudet ovat väistämättä osa aineistonkeruuta ja tutkimuksen tekoa yleensä. Matkasin ”kentälle”, Hervantaan, keskustan tuntumassa sijaitsevasta kodistani, olin käytännössä monessa tilanteessa haasteltavien omien lasten ikäinen ja suoritin yliopisto-opintoja. Yhtäältä kenttätutkimuksessa oli kyse niin sanotusta ”kotietnografiasta”, mikä viittaa siihen, että tutkimus kohdistuu johonkin ilmiöön omassa, itselleen tutussa, kulttuuriympäristössä. Tämä voi olla vahvuus, mutta vaatii tutkijalta myös herkkyyttä nähdä ja havainnoida tuttuudesta huolimatta tavanomaista arkista havainnointia tarkemmin ja kriittisemmin. Toisaalta Hervanta oli tutkimuksen alussa minulla omalla vieras ja tuntematon alue. Kenttätutkimus palautti kuitenkin nopeasti mieleen oman lähiössä kasvamisen ajan ja tutkimusprosessin aikana lähiön tai suomalaisen esikaupunkielämän ilmiöitä oli helppo lähestyä. Johanna Hankonen on myös todennut, että lähiö on jokseenkin jokaiselle suomalaiselle jollain tavalla tuttu ilmiö (1994). Haastattelussa ei kysytty tutkittavien koulutustaustaa, mutta osa heistä ilmaisi omia mielikuviaan erilaisista tutkimuksista haastattelun aikana.

4 Kauppakeskus *toiminnan tilana*

Hervannan Duon tapaisen paikallisen kauppakeskuksen perustehtävä on palvella lähialueen asukkaita päivittäisen tai viikoittaisen asiain toteuttamisessa. Tavallisin ja yksiselitteisin toiminta, jonka parissa kauppakeskus Duossa askaroidaan, on sen vuoksi tavanomaisten arkisten ostosten tekeminen. Juuri tämä askare, päivittäisten ostosten tekeminen ja sen muutos kauppakeskuksen laajentuessa oli tämän tutkielman liikkeelle saattanut kiinnostuksen kohde. Kauppakeskuksen laajennuksen havainnointi aluetieteellisestä näkökulmasta paljasti lukuisia moninaisuuksia, risteämiä ja ulottuvuuksia, joiden myötä kauppakeskukseen ja sen laajennukseen liittyvä *toiminta* sai lukuisia täydentäviä sisältöjä.

Palataan aluksi ajassa taaksepäin laajennuksen rakennustöiden alkamiseen. Paikallislehti Hervannan Sanomien liikekeskuksen laajennustöiden etenemistä seurattiin tarkkaan. Elokuussa 2005 laajennustyön oli päässyt käyntiin ja maanmuokkaustöiden alkaminen otsikoitiin seuraavasti: "*Kannot kasaan, pintamaat veks.*" Artikkelissa kuvattiin myös tulossa olevia räjäytystöitä ja louhintoja. Lisäksi kuvataan rakentamisen aikataulu aina 1,5 vuoden päässä hämmöttäviin laajennusosan avajaisiin keväällä 2007. Artikkelilla viestittiin konkreettisesti tulossa olevista isoista muutoksista alueen liikekeskuksessa ja vastaavia juttuja ilmestyi Hervannan Sanomissa aina laajennusosan avajaisiin. Paikallislehteä seuraavat asukkaat eivät voineet olla tietämättä tulossa olevista muutoksista jo hyvissä ajoin. *Konkreettisen toiminnan kuvauksin* asukkaille osoitettiin tulevaisuuden merkittäviä tilallisia muutoksia paikallisessa liikekeskuksessa.

Seuraavan kuva-aineisto-otteen (Kuva 1.) myötä siirrytäänkin jo avajaisiin kevääseen 2007. Kuvassa avajaisvieraat kokoontuivat Insinöörinkadun puoleiselle pääovelle. Osa ihmisistä on kääntynyt keskustelemaan pienissä ryhmissä tai pareittain. Joillakin on kevyet kauppakassit kädessään, osa on tullut paikalla ilman mitään kantamuksia. Osa katselee ympärilleen ja ihmettelee, missä avajaistoimijat mahtavat olla, koska kello on enää viittä minuuttia vaille 10. Avajaisseremonioita käynnisteltiinkin parhaillaan Valtaväylän puoleisella, laajennusosan pääovella. Asukkaat olivat kokoontuneet luonnollisesti sille ovelle, jota yleensäkin käyttävät ja joka on lähimpänä asuinkortteleita. Omalla toiminnallaan nämä Insinöörinkadun ovelle kerääntyneet asiakkaat osoittivat

määrätietoisesti kauppakeskuksen pääoven paikan sijainnin olevan Insinöörinkadun puolella.



Kuva 1. Kuvassa väkijoukko odottaa pääsyä uudistuneeseen kauppakeskus Duon muutamaa minuuttia ennen avajaisten alkua. Kuvan väkijoukko on kokoontunut vanhan, Insinöörinkadun puoleisen, pääoven puolelle.

Samaan aikaan myös Valtaväylän puolella oli toki kokoontunut avajaisvieraita, mutta väkimäärän vähäisyys ehti jo huolestuttaa kauppakeskuspäällikköä, kuten hän paljasti Hervannan Sanomien haastattelussa myöhemmin saman päivän aikana. Eri sisäänkäyntien painoarvosta käytiin tulevan vuoden aikana ”toiminnallisia neuvotteluja”, joissa kauppakeskustoimija alkuun toimi Valtaväylän puoleisen pääoven ja parkkihallin sisäänkäynnin vahvistamiseksi, mutta ajan myötä asiakkaiden peräänantamaton arkinen toiminta ostoksilla käydessään johti siihen, että ovien toiminnallisiin painotuksiin tuli joitakin muutoksia.

Toiminnan ulottuvuudella tarkoitetaan tässä yhtäältä konkreettisia tekemisiä, toisaalta tekemisten fyysisiä edellytyksiä käytännöllisestä näkökulmasta. Ulottuvuudessa

sovelletaan tilallisten käytäntöjen ajatusta (Lefebvre 1991, 38), ikäihmisten paikkakokemuksiin liittyvän toiminnan kuvauksia (Rowles 1978) ja fyysisten puitteiden akselia, jolla tiloja tarkastellaan avoimuuden ja suljettuuden jatkumolla (Koskela 2009, 80). Kauppakeskus on yhtäältä hyvin konkreettinen ja rajattu fyysinen tila, toisaalta sen tilallisuus on riippuvaista sen kautta kulkevista ihmisistä, siellä aikaansa viettävistä ja ostoksia tekevistä ihmisistä, sekä siellä työskentelevistä ihmisistä. Kauppakeskukset ovat yhtäältä kaikille avoimia tiloja, toisaalta toiminta kauppakeskuksessa on kuitenkin hallittua, muiden läsnäolon ja läheisyyden huomioivaa (Lehtonen 1999, 199).

Kauppakeskuksiin kohdistunutta aluetieteellistä tutkimusta on Suomessa vähän. Lehtosen ja Mäenpään (1996) tutkimus Itäkeskuksesta on edelleen yksi tärkeimpiä kauppakeskustutkimuksista Suomessa (ks. myös Lehtonen 1999, 123–200). Tuorein aihepiiriä käsittelevä tutkimus on Jarkko Salmisen (2013) Tampereen naapurikunnassa sijaitsevaan Ideapark-nimiseen kauppakeskukseen ja tilan symbolisiin kamppailuihin kohdistuva julkaisu. Toisaalta niin Itäkeskus kuin Ideapark'kin ovat Hervannan Duon verrattuna kovin erilaisia, valtavan suuria, kauppakeskuksia. Kauppakeskusten kansainväliset tutkimukset kohdistuvat useimmiten myös merkittäviin alueellisiin keskuksiin (esim. Lowe 2006; Shields 1989), joissa saattaa olla jopa sisäisiä vapaa-ajankeskuksia ja muita huvituksia kaupankäynnin ohella. On jopa jossain määrin väärin käyttää samaa ilmaisua kaupassa käyminen, kun on kyse niin erilaisista ostosten tekemisestä. Hervannan Duossa on nykyisellään vaatekauppoja ja kahviloita, mutta kaupankäynti keskittyy edelleen päivittäisiin ruokaostoksiin. Kauppakeskusyhdistyksen julkaisemien tilastojen valossa keskimääräinen ostos jokaista Duon asiakasta kohti on noin 14 euroa kullakin käynnillä kun esimerkiksi Itäkeskuksessa keskimääräinen myynti kävijää kohti on 22 euroa ja Tampereen keskustan Koskikeskuksessa se on 21 euroa kävijää kohti (Kauppakeskukset 2013).

4.1 Liikkeelle lähtemisestä

Liikkeelle lähtemisen tärkeys on yksi keskeinen ikäihmisten arjen tutkimuksissa tehty havainto (Andersson 2012; Haarni 2010). Ikääntymisen tutkimuksessa liikkeelle lähtöön on pääosin suhtauduttu perin konkreettisella tasolla. Ihmismaantieteessä liike ja liikkuminen ovat viime vuosina johtaneet aivan uudenlaisiin tulkintoihin ja näkökulmiin. Tim Cresswell (2006) jäsenyyksen avulla, jossa liike on ensinnäkin *havaittavana*

faktana, toiseksi representaationaalinen strategia jolla tuotetaan merkityksiä ja kolmanneksi, kehollinen ja koettu toimi (Cresswell 2006). Tässä toiminnan ulottuvuudessa huomio kohdistuu liikkeeseen havaittavana faktana.

Liikkeelle lähtemiselle viitataan tässä erityisesti kävellen tehtyyn kauppareissuun. Monet tässä tutkimuksessa haastatellut yhdistivät päivittäiseen aamukävelyyn pysähdyksen kauppakeskuksella, toisinaan jotain ostaen, toisinaan ei. Kaupassa käymisen tiheys ei aineiston perusteella ollut välttämättä yhteydessä siihen, kuinka välttämättömiä kaupassa käyminen kulloinkin oli. Eräs vastanneista kertoi, että *"säästän ostoksia, jotta pitäisi seuraavanakin päivänä lähteä"*. Toinen puolestaan kuvaili omia käyntikertojaan seuraavasti: *"käyn melkein joka päivä, teen vaikka tikusta asiaa"*. Haastatelluista kolme viittasi suoraan lääkärin suositukseen kävellä mahdollisimman paljon. Säännöllisen kävelyn merkitys terveyttä ja toimintakykyä ylläpitävänä tekijänä osoitettiin kiistatta 2000-luvun alkupuolella (Newman et al. 2006; Simonsick ym. 2005). Tätä ennenkin käveleminen oli ollut yksi epidemiologisten tutkimusten mittareita, mutta vasta kymmenisen vuotta sitten alkoi tulla selkeitä johdonmukaisia tuloksia sen tueksi, että säännöllinen kohtuullisten (esimerkiksi yli 8 korttelia viikossa) matkojen käveleminen sellaisenaan on useimmille ikääntyville riittävä terveysliikunnan muoto.

Yksi haastatelluista, jolla kauppareissut alkoivat jo käydä raskaiksi, ja tytär jo tarjosi apuaan, kuvaili päättäväisesti että *"mää en anna periks. ihminen haluaa tehdä omat ostokset ja että mää oon muuten laiska liikkumaan mutta kauppareissut mää teen."* Vastanneista yli puolet teki kauppareissut kävellen kumpaankin suuntaan vuonna 2007 ja vuoden päästä 16 vastasi kävelevänsä kumpaankin suuntaan. Osalle kävely ei tuottanut mitään ongelmia, osalla kävelyn tukena oli rollaattori ja pieneenkin matkaan saattoi kulua melko pitkä aika. Tutkitulla alueella kävelyreitit ovat erinomaiset ja niitä on runsaasti. Monissa tutkimuksissa onkin jo havaittu, että asuinalueen käveltävyys (walkability) on ratkaiseva tekijä kun vertaillaan eläkeikäisten säännöllisesti kävelemiä matkoja (Berke ym. 2007).

Tässä kyselyssä vertailu kohdistui kauppakeskuksen muutokseen ja kiinnostuksen kohteena oli toiminnan kannalta sekin, muuttuuko asiointitiheys kauppakeskuksen laajennuksen myötä. Laajennuksen myötä ruokakauppojen pinta-ala suureni merkittävästi ja sen myötä kauppareissuista tuli entiseen verrattuna pitempiä. Vastaajista

muutamat pitivät kasvaneita etäisyyksiä ongelmana ja yksi heistä kuvailu kauppareissua seuraavasti: *"on aika raskas reissu minulle"*. Useimpien mielestä avaruus ja laajemmat tilat helpottivat rollaattorin kanssa liikkumista. Aamupäivisin liikkeellä on muitakin "tilaa vaativia" asiakkaita kuten kotiäitejä vaunujen tai rattaiden kanssa. Kaiken kaikkiaan vastanneet olivat hyvin tyytyväisiä laajennusosan fyysisiin puitteisiin. Eräs vastanneista jopa totesi että *"ollaan oikein ylpeitä"* laajentuneesta kauppakeskuksesta. Vastanneista 11 kertoi seurannassa käyvänsä kauppakeskuksella jokseenkin joka päivä eli useammin kuin ennen laajennusta 2007 joten tämän pienimuotoisen kyselyn tulokset antavat viitteen siitä, että kauppakeskustyöympäristön laadulla on merkitystä eläkeikäisten arkiselle toiminnalle. Tässä tapauksessa kauppakeskuksen koettu viihtyvyys ja houkuttelevuus paranivat vuoden seurannassa ja sen myötä ainakin haastatelluille eläkeikäisille muodostui entistä luontevampi päivittäisten kohtaamisten ja yhteisen tekemisen, asioiden hoitamisen, paikka. Koskelan (2009) tilan fyysisen akselin navoilla avoin ja suljettu voi arvioida tilaan muuttuneen entistäkin avoimemmaksi ainakin tässä haastelluille ikäihmisille.

4.2 Kauppakeskus aikakausien ja reittien risteyksenä

Yksi haastatelluista asiantuntijoista, kauppakeskuksen pääsuunnittelusta vastannut toimija (jatkossa suunnittelija) palasi muutosta pohtiessaan koko Hervannan asuinalueena läpikäymään muutokseen, jota hän oli asiantuntijaroolissaan seurannut läheltä. Suunnittelija viittasi urbaanissa kaupunkisuunnittelussa tapahtuneeseen laajaan toiminnalliseen murrokseen. Hervannan rakentamisen aikoihin 1970-luvulla palvelut vielä keskitettiin omaan keskittymään, työpaikka-alueet, oppilaitokset ja asuinalueet pyrittiin eriyttämään toisistaan. Hervannassa tämä ajattelu sai erityisen ilmiselvän muodon, kun alue jaettiin keskeltä Valtaväylällä. Lähiöuudistuksen myötä tuli ajankohtaiseksi tunnistaa elämäntapamme murros, jossa tunnistettiin eri toimintojen limittäisyys ja rinnakkaisuus erillisyyden sijaan (Monitoimijainen lähiöuudistus 1996, 11).

Suunnittelija kuvasi Hervannassa ja yleisemmin havaitsemaansa kehitystä omin sanoin seuraavaan tapaan: *"Kun aikaisemmin on pyritty pitämään erillään nää toiminnot niin normaali, taikka sanotaan että perinteinen kaupunkirakenne on hyvin limittyvää. Että toiminnot limittyvät, asuminen, harrastus, virkistys, kulttuuri ynnä muut työhön ja opiskeluun liittyvät asiat, ne on päällekkäin."* Näiden oivallusten tuloksena Hervannan

keskusta sai aivan uudenlaisen roolin. Alueiden eriyttämisen sijaan *”tän keskustan tehtävän oli sitten ikään kuin yhdistää näitä puolia toisiinsa.”* Tämä suunnitteluprosessin aikana syntynyt oivallus vahvistaa kauppakeskuksesta *toiminnallisena* kaupunkitilana, koska sen myötä siitä tuli *läpikulkureitti* sen sijaan että se oli ”vain” päämäärä tai pistäymispaikka.

Myös tilaaja pohti kauppakeskus Duon arkkitehtuuria näin nimenomaan kulkureittien näkökulmasta: *”Eliikkä tää arkkitehtuurikin on hyvin erilainen kun muualla. Arkkitehti on tehnyt todella hyvän ratkasun siitä, varsinkin nyt kun me saadaan tän vuoden loppuun mennessä se ostoskeskuksen puoli avattua niin se aukee se Talvitori niinkun todella upeesti jatkossa ja se on kyllä niin nerokkaasti suunniteltu se miten sieltä parkkihallista tulee ne liukuportaat, miten joka ilmansuuntaan lähtee, eliikkä periaatteessa Talvitorilta on joka paikkaan lyhyt matka. Vaikka olis toisessa se päässä se myymälä tai kauppa mihin on asioimassa eli tota ihan loistava mun mielestä toi arkkitehtuuri.”* Suunnitteluun liittyneistä haasteista huolimatta tilaaja on hyvin tyytyväinen suunnittelijan löytämiin ratkaisuihin. Talviaukio (tai Talvitori kuten tilaaja tässä viittaa) välittää monikerroksisia merkityksenantoja, johon palataan vielä myöhemmin. Yhtäältä se yhdistää kauppakeskuksen sisäisiä reitistöjä, toiseksi se on yllä suunnittelijan kuvaaman Hervannan puoliskoja yhdistävän laajemman reitistön solmukohta ja kolmanneksi sen fyysisissä rakenteissa yhdistyvät vanhan puolen koristeellinen lasiseinä, joka rajaa uuden puolen pääaukiota, mainittua Talviaukiota, josta on tilaajan sanoin *”joka paikkaan lyhyt matka”*.

Yllä on kuvattu kauppakeskuksen muutosta toiminnan ulottuvuuden näkökulmasta. Ikäihmisten haastatteluissa keskeiseksi nousi liikkeelle lähdön tärkeys ja että uudistuneeseen kauppakeskukseen tulee lähdettyä useammin. Fyysisenä ympäristönä kauppaympäristö vaikuttaa suorastaan houkuttelemaan liikkeelle lähtöä paitsi viihtyisyydellään, myös sujuvuudellaan. Tämä tutkimus käynnistyi etäisyyksien kasvuun liittyvästä huolesta eli siitä, vaikeuttavatko laajentuneessa kauppakeskuksessa kasvaneet etäisyydet ikäihmisten asioimiseen. Haastateltujen osalta vastaus oli yksiselitteinen. Monet kuvailivat avaruuden helpottavan asioimista ja liikkumista erityisesti apuvälineiden kanssa. Joku haastatelluista piti pidempää matkaa hyvänä asiana, koska sen myötä tuli käveltyä pidempi matka. Päätän tämän osion erään haastatelluista huonokuntoisemman kuvaukseen siitä, miten hän kokee avaruuden

yhtäältä hankala, mutta kokonaisuutta ajatellen myönteisenä asiana. Posti sijaitsee kauppakeskuksen toisessa päädyssä Insinöörinkadulta ajatellen, joten useimmille kävijöille siellä asioiminen on pisimmän mahdollisimman matkan päässä. Haastateltava kertoo, että hän ”*ihan väsy*” kun käy postissa, mutta selviytyy matkasta kauppakärrystä tukea ottaen. Hän ei kuitenkaan moiti pitää matkaa, vaan toteaa, että ”*mää tykkään että ei oo ahdasta*”.

5 Kauppakeskus *hallinnassa*

Hallinnan ulottuvuudella tarkoitetaan tässä hyvinkin erilaisia tilan *hallinnan ja tilan haltuunoton tapoja*. Ulottuvuudella pyritään jäsentämään Koskelan (2009, 80) kuvaamia hallintasuhteiden akselia, jonka vastakkaiset navat ovat yksityinen ja julkinen. Hallinnan ilmenemiä ovat myös tilan representaatiot, kuten asiantuntijoiden laatimat suunnitelmat kauppakeskuksesta ja kauppakeskustoimijan omaa kiinteistötoimijan konseptia mukailevat kauppakeskustilan hallinnoinnin tavat. Edelliseen verrattuna hyvin erilaisia hallinnan kamppailuja käydään kauppakeskuksen ruohonjuuritasolla eli julkisiksi tarkoitetuilla penkeillä, kahvilan omikseen merkitsemillä istuimilla ja vilkkaimpien sisäänkäyntien lähistöllä. Hallinnan ulottuvuuteen liittyviä ristiriitoja kuvataan erityisesti kahden risteäviä toimia ja ajatuksia herättäneen kysymyksen kautta eli kauppakeskukseen sisäänkäyntien painotukset ja kauppakeskukseen sijoitettujen penkkien määrä. Kolmas tämän luvun alaluku konkretisoi sitä, miten erilaisina yhden rakennushankkeen lähtökohdat voivat näyttäytyä eri toimijoiden näkökulmasta.

5.1 Mistä sisään eli neuvottelut pääsisäänkäynneistä

Palaamme kuva-aineiston avulla avajaispäivään huhtikuussa 2007. Laajennusosan avajaiset käynnistyivät kaksi ja puoli tuntia aiemmin. Vanhan, Insinöörinkadun puoleisen, pääoven kohdalle on muodostunut pitkä mutkitteleva kauppakärryjen jono.



Kuva 2. Kauppakärryjen suma vanhalla pääovella Insinöörinkadun puoleisella pääovella. Vanhan puolen aulan penkeillä istuu useita ihmisiä.

Hervannan liikekeskuksen pääsisäänkäynti oli aina ollut Insinöörinkadun puolella. Insinöörinkadulta saavuttiin punatiiliverhoiltuun, kohtalaisen ahtaan oloiseen, mutta omaperäiseen aulaan, jossa oli keskellä suihkulähde ja pyöröportaat toiseen kerrokseen. Laajenemisen aikoihin pääoven sijainnista ja asioimisvirroista käytiin hienovarainen käyttäjien ja kiinteistötoimijan välinen neuvottelu. Sen vaiheet olivat ilmeisiä ja olivat havainnoitavissa kauppakeskuksen läpikäymien muutoksien myötä.

Alkuvaiheessa ostokärryjen palautus tapahtui päivittäistavaraliikkeiden sisäänkäyntien viereen tai parkkihalliin. Niille asiakkaille, jotka saapuivat keskukseen palvelubussilla tai taksilla tämä oli ongelma, koska osa heistä nimenomaan tarvitsee kärryt kuljettaakseen ostokset ulko-ovelle. Tämä oli jo paljastunut havainnoinnin tuloksena (esim. Kuva 2.). Tilaajan haastattelussa käsitelimme ostokärryjen palauttamispaikkojen määrää ja sijaintia. Aloitin kysymällä on asiasta tullut palautetta ja tilaaja vastasi seuraavaan tapaan:

Tilaaja: Joo, on tullu palautetta ja me tullaan kyllä siihen sellanen mahdollisuus asentaa. Et ne ostokärryt voi tuoda sinne toiseen päätyyn, Hervannan Valtaväylän puolelle, siihen paikkaan mistä taksit hakee.

SF: Entäs tuleeko sinne Insinöörinkadun puolelle?

Tilaaja: Mahdollisesti tulee, mutta siinäkin pitää ottaa huomioon se, että se koko Insinöörinkadun se edustus, se tulee muuttumaan.

Haastattelun tapahtuessa Insinöörinkadun katusuunnitelma ei ollut vielä valmistunut, joten tilaaja ei vielä halunnut ottaa kantaa läntisen pääoven läheisyyteen tulevasta ostokärryjen palautuspaikasta. Kun kysyin vielä uudestaan, onko palautuspaikkoja tulossa lisää, tilaaja jatkoi edelleen Valtaväylän puoleisen oven palautuspaikan pohtimista. Tuolloin ajatuksena todella oli, että taksiliikenne ohjattaisiin Valtaväylän puoleiselle itäiselle ovelle. Tilaajan tavoitteena oli, että Insinöörinkadusta tulisi pääosin kävelykatu ja heidän näkökulmastaan taksien ohjaaminen kävelykadulle olisi ”väärä signaali”. Hervannan Valtaväylän puoleinen katuosuus on toteutettu niin, että se on turvallinen pysähdyksille ja noutoliikenteelle.

Seuraavaksi kysyn onko tilaajalla ajatuksia sisäänkäyntien tulevaisuudesta. Tilaajan mukaan ”*olisi hyvä jos sen sisäänkäynnin merkitys kasvaisi johtuen ihan siitä, että siitä on mahdollista saada niin paljon sujuvampi, sieltä puolelta asiointi.*”. Vaikka tilaaja on hyvin tietoinen siitä, että suurin osa hervantalaisista asuu Insinöörinkadun puolella, hän kokee vanhan sisäänkäynnin tilallisen ahtauden haasteelliseksi ja pyrkii sen vuoksi perustelevaan ”*selkeydellä, tilavuudella (...) ja järkevyydellä*” Hervannan Valtaväylän puoleisen kulkemisen edistämistä.

Kauppakeskuksen laajenemisen aikoihin 2007 kesällä tilaaja jäsensi kauppakeskukseen saapumisen tapahtuvan ensisijaisesti parkkihallin ja Valtaväylän puoleisen itäisen uuden puolen pääoven kautta. Haastateltu tilaajan edustaja oli toiminut tehtävässään vasta noin puoli vuotta, eikä hänelle ollut kertynyt tuona aikana riittävää paikallistuntemusta, joka olisi auttanut suhteuttamaan suunnitelmissa ehkä esillä olleita visioita eri sisäänkäyntien kulkutiheyksistä. Havainnekuvien perusteella Hervannan Valtaväylän puoleisen sisäänkäynnin vilkkaus oli aivan reaalinen mahdollisuus. *Tilan representaation* tilasta antama informaatio jää aina tavalla tai toisella vajaaksi.

Tilaajan tuolloinen suunnitelma oli hieman ristiriidassa asiakaskunnan käsityksen kanssa siitä, minkä sisäänkäynnin kautta asioiminen sujuu parhaiten. Valtaosa asukkaista asuu kauppakeskuksen länsipuolella ja yleisin kauppakeskukseen saapumisen tapa on kävely, jolloin valtaosa asukkaista jatkoi Insinöörinkadun sisäänkäynnin kautta kulkemista, kuten oli ennenkin tehnyt.

Tilaajan ajatukset heijastelivat kiinteistötoimijan toiminnan logiikkaa, jossa ei ole ehkä huomioitu lähiympäristön erityispiirteitä eikä ihmisten asioimisen käytäntöjä. Sisäänkäynnit ovat ajan myötä muotoutuneet niin, että kärryä voi todella palauttaa moneen paikka, vanha sisäänkäyntiaula on yksi Duon vilkkaimpia paikkoja erilaisten kulkijoiden ruuhkauttamine istuimineen. Taksitolppa on Insinöörinkadun puolella ja palvelubussit pysähtyvät eteläisen oven edessä. Insinöörinkatu on kauppakeskuksen kohdalta muutettu hidastetuksi kaduksi useine suojateineen, joten kävely-yhteys Duoon on nyt vuonna 2013 todella paljon sujuvampi kuin vielä Duon laajennuksen aikoihin.

5.2 Julkisen tilan penkit

Edellä kuvattu ostokärryjen palautuspaikkoihin liittyvä kysymys ei noussut vahvasti esiin ikäihmisten haastatteluissa, vaan se ilmeni paikalla tehtyjen havaintojen perusteella. Sen sijaan penkeistä ikäihmisten haastatteluissa puhuttiin useampaan kertaan. Osa haastatelluista kertoi itse jäävänsä joskus ilman istumapaikkaa, osa viittasi ”*huonojalkaisiin vanhoihin ihmisiin*”, jotka tarvitsevat istumapaikan jossain vaiheessa kauppareissuaan. Vanhan puolen aulassa on seinustalla kaarevat tiili-istuimet, joissa useimmiten tapaakin istujia ja ohikulkijoiden katselijoita. Vanhan aulan keskellä olevan tiiliportaikon ja suihkulähteen reunuksilla myös istuskellaan toisinaan (Kuva 3., Luku 6.)

Laajennusosan avajaisten jälkeen ilmeni, että uudella puolella ei ollut varattu lainkaan penkkejä kahviloiden ja ruokapaikkojen ulkopuolelle. Ne eivät kuuluneet sujuvan asioinnin keskukseseen, kuten tilaaja totesi omassa haastattelussaan. Vanhan puolen alaja yläkerran penkit olivat kauppakeskustoimijan senhetkisen käsityksen mukaan riittävät. Tilaajan ajatukset penkeistä vaikuttivat tässä aika selkeiltä. Penkit, varsinkin yhdistettynä Alkon läheisyyteen, olisivat riski viihtyvyydelle. Duossa tavoiteltiin kaiken kaikkiaan nimenomaan sujuvuutta ja sillekin penkit nähtiin mahdollisena esteenä. Tilaaja oli hyvin perillä *”tietyistä ongelmista, mitä ostoskeskuksen aikana oli”* ja tavoitteena oli niiden vähentäminen.

Suunnittelija pohti istumapaikkojen kysymyksen yhteydessä kauppakeskuksessa syntyvää turvallisuuden tunnetta ja vartioinnin tehostamisen myönteisiä vaikutuksia. Kun kysyin istumapaikoista, hän viittasi kahvilan istuimiin. ”Vapaasti” käytössä olevien istuimien osalta suunnittelija totesi, ettei tiedä niistä. Istumapaikkoja koskeva keskustelu heijastelee erilaisia näkemyksiä kauppakeskuksessa asioimisesta. Vaikka suunnittelija ensin kuvaili sitä, miten kauppakeskus on tärkeä ihmisten tapaamisen paikka, hän ei kuitenkaan heti oivaltanut mitä tarkoitin vapailla istumapaikoilla. Hän kuvaili, että aukiolla oli tilaa *”vapaaseen patsasteluun”*, mutta yleisölle ei ollut ollut tarpeen varata istuimia. Useimmat haastatellut ikäihmiset kuvailivat kauppakeskuksessa käymistä asioimisen, kävelylenkin ja ihmisten satunnaisen kohtaamisen kohteena tai paikkana. Kahvilla käyminen oli haastateltujen kauppareissujen yhteydessä hyvin harvinaista.

Tilan hallinnan ulottuvuus merkitsee tasapainoilua muun muassa yksityisyyden ja julkisuuden välillä. Julkisiin tiloihin sijoitetut penkit ovat yksi konkreettinen ilmentymä arkisille kamppailuille tilojen yhteisestä käytettävyydestä ja haltuunoton tavoista. Ikäihmisten haastatteluissa kauppakeskuksen erilaisten asiakasryhmien väliset jännitteet ilmaistiin pääosin hienovaraisin sanakääntein ja hyvin tietoisena penkkien ongelmallisuudesta. Eräs enemmän penkkejä toivonut haastateltava lisäsi heti perään, *”että niihin tuppaa tuleen alamaailman kulkijoita.”* Yksi haastateltava suhtautui alamaailman kulkijoihin mutkattomasti ja hän ilmaisi mielipiteensä näin: *”Juoppojenkin pitää olla jossakin, ihmisiä myös. Ei ne mua haittaa, jos vaan istuvat paikoillaan. Jos huutelua olis, se olis eri asia, mutta ei oo ollut.”* Yksi haastateltavista kertoi kuitenkin, ettei istuinpaikan tarpeestaan huolimatta tullut istuneeksi: *”Tuoli tai jakkara olisi tarpeen*

uudella puolella, aulassa on, ei siinä mielellään istu kun siinä on ne setät." Erityisesti ikääntyvien naisten on havaittu soveltavan urbaanin tilan hallinnan strategioita välttääkseen uhkaavia tilanteita, kuten liikkumista vain seuralaisen kanssa sekä tilallista ja ajallista valikoivuutta. (Buffel ym. 2013.) Istumatta jättäminen on vaatimaton, mutta tekijälleen aiheelliselta vaikuttava tilallisen valikoivuuden teko.

Kauppakeskuksen sisätilat eivät kuuluneet haastatellut kaupunkikuvasta vastaavan virkamiehen toimialaan. Kauppakeskus on tästä näkökulmasta kaupunkikuvaa vain ulkoseiniltään, vaikka esimerkiksi jalankulun reitistöt kulkevat nyt tässä keskeiseksi muodostuneessa reittien risteyskohdassa kauppakeskuksen sisällä. Penkkien sijoittelua ei määritellä sitovasti esimerkiksi rakennusten esteellisyyttä käsittelevässä lainsäädännössä. Rakennustietosäätiön esteetöntä rakentamista kuvaavassa suunnitteluoppaassa mainitaan sisäänkäyntialueen kohdalla suositus penkistä, joka on tarkoitettu kuljetusten odottamiseen (Esteetön rakennus ja ympäristö 2007, 10). Penkit ovat osa esteetöntä ympäristöä, mutta niiden sijoittelun valvonta ei tunnetusti ole tiukkaa. Kauppakeskus Duonkin osalta ratkaisevammaksi tekijäksi muodostuivat asiakkaiden johdonmukaiset toiveet ja ajan myötä penkkejä sijoitettiin myös uudelle puolelle. Vartiointia todella tehostettiin laajennuksen myötä minkä haastatellut ikäihmiset olivat panneet merkille myönteisenä ilmiönä: *"vartijoiden myötä viihtyisyys parantunut, ei ole enää laitapuolen kulkijoita, ei tarte pelätä että joku tulisi jotakin kysymään"*.

Kuluneiden vuosien aikana käsitys kauppakesuksista osana suomalaista vapaa-ajanviettoa on muuttunut. Tilaajan haastattelut vuodelta 2007 välittävät tehokkuuden ja sujuvuuden odotuksia Duossa asioimisen vahvuuksina. Nyt 2013 Duo on vilkas paikallisten asukkaiden kokoontumis- ja ajanviettopaikka. Penkkejä on runsaasti ja oleskelu keskittyy vahvasti vanhaan aulaan ja vanhan ja uuden puolen yhdistävään tilaan. Duo on edelleen väistämättä kohtalaisen pieni ja vaatimaton esikaupungin kauppakeskus, mutta siihen pätee sen omassa mittakaavassa seuraava Cityconin omassa vuosiraportista poimittu kuvaus kauppakeskusten funktiosta monien suomalaisten elämässä tällä hetkellä.

"Kauppakeskukseen ei tulla ainoastaan ostamaan vaan myös viihtymään, ruokailemaan ja tapaamaan toisia ihmisiä, osallistumaan tapahtumiin tai vaikkapa kierrättämään. Kauppakeskus on nykyaikainen kaupungin tai alueen kyläkeskus." (Citycon 2011, s. 11)

Ennen kuin siirryn tarkastelemaan kauppakeskusta kohtaamista ja sosiaalisen elämän kautta esittelen vielä kolmannen hallinnan ristiriitoja ilmentävän haastattelujen koosteen. Madanipour (2006) korostaa artikkelissaan kaupunkisuunnittelun tuottajien ja hallinnoijien yhteistyön merkitystä. Kaikki nämä toimijat ovat välttämättömiä, osittain näkemykset ja tavoitteet ovat samansuuntaisia, mutta väistämättä ne ovat osittain myös ristiriidassa keskenään.

5.3 Kokonaan uusiksi vai reunaehtojen puitteissa?

Rakennusvalvonnan virkamiesten vastuulla on hankkeen ulkonäön ja ulkoisen toimivuuden varmistaminen. Asukkailla on mahdollisuus osallistua osallisuuskeskusteluun kaavamuutoksen⁴ yhteydessä, mutta rakennusvaiheessa osallisia ovat enää naapurit. Hervannan Duon tapauksessa ei ollut kuultavia naapureita, koska koko lähialue oli 2000-luvun alussa vasta kehittymässä. Virkamiehen työ perustui pääosin suunnitelmien lukemiseen. Virkamiehen mukaan paikan päälle käymiselle ei tässä tapauksessa ollut ollut tarvetta. Kaupunkikuvasta vastaava virkamies kuvaili tilannetta seuraavaan tapaan: *”Koska tällanekin hanke, jossa pannaan aika lailla maastokin uusiksi, niin ei siinä paikalta oo paljontä nähtävissä, jos se muuntuu se ympäristö kovasti.”* Virkamiehen vastaus ilmensi konkreettisesti tulkintaa siitä, että tilan representaatiot, kartat ja suunnitelmat kuvailuineen eli tilan abstraktit kuvaukset, olivat hänen näkökulmasta riittävä apuväline päätöksen tekemiselle.

Tilaajan edustaja puolestaan kuvaili konseptin kehittyneen spesifisti alueen ominaisuuksien pohjalta. Tilaajan mukaan *”voi sanoa, että tää konsepti on kehitetty ihan originellisti Duo varten, koska siinä oli niin paljon ikään kuin annettuja tekijöitä, tää toimintaympäristö ja tää infrastruktuuri, mikä siinä Duon ympärillä on.”* Tilaaja täydensi myöhemmin vielä että Duo ei ole toteutettu heidän näkökulmastaan paikalliskeskuksen perussuunnittelumallin mukaan, koska hankkeessa on ollut niin paljon ”reunaehtoja”. Kaupallinen tarjonta oli mietitty ja toteutettu huolella näiden reunaehtojen puitteissa. Näitä reunaehtoja olivat kauppakeskuksen vanha puoli säilytettävine elementteineen ja museoviraston valvonta. Kauppakeskustoimijan näkökulmasta tiiviin kaupunkirakenteen keskelle sijoitettu kauppakeskus oli puolestaan tavaratoimitusten kannalta haasteellinen.

⁴ Alueen kaavamuutokset hyväksyttiin vuosina 2001 (pohjoinen puoli), 2003 (eteläinen puoli) ja itse kauppakeskus 2004.

Nyt 5 vuotta keskustahankkeen toteutumisen jälkeen vaikuttaa pääpiirteissään aika selvältä, että hankekokonaisuus on ollut monin tavoin onnistunut ja sen tuloksena Hervannan keskusta on uudistunut ilmiselvästi myönteiseen suuntaan. Yllä kuvatut ristiriidat ovat neuvottelujen myötä tulleet ratkaistuksi asiakkaiden kannalta myönteiseen suuntaan, eli heidän "asiakasvaltansa" on tullut kuuluksi. Bäcklundin (2002, 156) mukaan "ristiriitojen avoin esille tuominen mahdollistaa sen, että tiedetään, kenen etujen mukaisesti kulloinkin toiminaan. Tällaisen arvioinnin kautta voidaan puolestaan haluttaessa tuottaa "kompensaatiota" kulloinkin syrjään jääneille näkökulmille". Kauppakeskus Duon laajennusprosessin yhteydessä kompensaatioita tehtiin ja kaupunkitilaa kehitettiin perustellusti puutteiden havaitseminen myötä.

Rakennettu ympäristö on vielä valmistuttuaan pieniltä osalta muokkautunut käyttäjiensä tarpeiden mukaan. Haastattelun aikaan 2007 Suunnittelija kuitenkin palasi vielä uudistuksen alkuvaiheen kovasti epävarmoinhin tunnelmiin. *"Joskin sillon kun tätä uudistusprojektia käynnisteltiin niin silloin tuntu hyvin kaukaiselta ja vieraalta että yleensä rakentamalla voidaan tuoda jotakin positiivista."* (vrt. Bäcklund ym. 2002, 12-13.) Rakentamalla vaikuttamisen epävarmuuden lisäksi Hervannassa oli aineksia voimakkaallekin sosiaaliselle vastakkainasettelulle. Suunnittelijan sanoin näin: *"Toisella puolella aivan huippuosaaajat ja toisella puolen väestö, jonka keskimääräinen työttömyys oli yli 20 % ja muullakin tavoin se oli selkeästi leimautunut."*

Brittitutkija Michelle Lowe (2005, 450) on tutkimuksellaan pyrkinyt nostamaan esiin omasta mielestään onnistuneita kaupunkikehityksen hankkeita. Kaupunkisuunnittelun ja kaupan alan yhteistyö on hänen tutkimuskohteissaan ollut osa myönteistä käännettä kaupunkikeskustaan sijoitettujen kaupan keskittymiin keskustan ulkopuolisten keskusten sijaan. Lowen (Emt.) kuvaama suunnittelun aikakausten jatkumo päättyy osoittamaan, että viimeaikaiset linjaukset ovat tuottaneet positiivisia, kaupunkia elävöittäneitä ratkaisuja. Kauppakeskus Duo ei sijaitse kaupungin keskustassa, mutta on esimerkiksi keskellä tiivistä kaupunkirakennetta toteutetusta onnistuneesta ostarin elvyttämisestä kaupunginosan vilkkaaksi tapaamisten kohteeksi.

6 Kohtaamisia kauppakeskuksessa

Hervannan liikekeskuksen avajaisia vietettiin vuonna 1979. K-Supermarket Tapsantori oli liikekeskuksen pitkäaikaisin yritys ja monelle koko liikekeskus tuli tutuksi Tapsantorin nimellä. Huhtikuun 18. päivänä 2007, viikkoa ennen uudistuneen K-Supermarket HerkkuDuon avajaisia, Tapsantorin ovet suljettiin viimeistä kertaa. Hervannan Sanomissa asiasta uutisoitiin 21.4. omalla jutullaan. Kauppias Teemu Virtanen kuvaili tunnelmia haikeiksi, mutta totesi ahtaudesta jo olikin kärsitty. Työntekijöistä kaksi oli ”alusta asti mukana olleita” Tapsantorin työntekijöitä. Haastatelluista ikäihmisistä puolestaan kaksi kertoi olleensa ”Tapsan” asiakkaita 30 tai melkein 30 vuotta. Muutama muukin totesi laajennuksen jälkeen, että K-kaupan kassat ovat tuttuja, muuta uusia. Eräs haastateltavista kuvaili, että S:n kassat ”*outoja, mutta ystävällisiä*”. Kohtaamisen ulottuvuuden käsittely on luonteva aloittaa liikekeskuksessa syntyneiden pitkäaikaisten tuttavuuksien kuvauksella. Ikäihmisten satunnaisia kontakteja lähiympäristössään tutkinut Paula Gardner (2011) havaitsi, että tutkimuksessa vähän huomioituilla ihmiskontakteilla kuten tutuilla kaupan kassoilla on merkittävä rooli ikäihmisten ihmissuhteissa.

Kohtaamisen ulottuvuudessa on kyse tilan sosiaalisuudesta ja sen Koskelan (2009, 80) akselilla kuvaamat navat ovat tuttuus ja vieraus. Nimeämällä ulottuvuuden kohtaamisen tilaksi halusin korostaa sosiaalisuuden monimuotoisuutta ja juuri sitä, että joukon keskelläkin voi kokea vierautta, mutta vähäiset kohtaamiset voivat tuottaa ihmiselle tuttuuden tunnetta. Tuttuus ja kuulumisen tunne ovat voimakkaita paikkaan kiinnittyneitä, sosiaalisesti välittyneitä kokemuksia.

Seuraavassa kuvassa (Kuva 3.) näkyy kauppakeskus Duon vanhan puolen aula syyskuussa 2007 hiljaiseen aikaan. Tiiliseinustan penkeillä on tavalliseen tapaan muutamia istujia, jotka seurailevat ohikulkijoita. Yhdellä istujista on rollaattori edessään.



Kuva 3. Vanhan puolen aula hiljaiseen asioimisaikaan syyskuussa 2007. Tiiliseinustan penkeillä on tavalliseen tapaan joitakin istujia. Yhdellä heistä on rollaattori edessään. Keskellä aulaa näkyy suihkulähde (suojeltu allas) ja tiiliportaikko toiseen kerrokseen. Keskelle melko ahdasta aulaa sijoitettu kiinteä portaikko ja suihkulähde eivät vastaa nykyaikaisia käsityksiä kauppakeskussuunnittelusta. Joidenkin mielestä juuri nämä tekijät tekevät Hervannan kauppakeskuksen persoonallisen ja kotoisan rakennuksen. Kohtaamisten kannalta ahtaus saattaa olla hyväksi, joillekin ahtaus tekee julkisista tiloista epäviihtyisiä. Persoonallinen ilme ja punatiilen käyttö saattavat olla tuttuuden kannalta keskeisiä elementtejä.

Useimmat haastatellut ikäihmiset totesivat, että kauppakeskus Duo oli laajennuksen jälkeen *"Ihmisten tapaamisen paikkana on parempi kuin ennen."* Monet seisahtavat vaihtamaan muutaman sanan jonkun kanssa joka kerta Duossa käydessään. Eräs haastateltava kuvasi vastauksessaan ihmisten kohtaamisen helppoutta Duossa: *"Juu, tapaan, mul on paljon tuttuja. En mä tiedä edes, kaikkien nimiä. Joka reissulla tulee juteltua jonkun kanssa."*

Kohtaamiset kauppakeskus Duossa olivat havaintojen mukaan mutkattomia, myönteisiä ja pääosin lukuisat erilaiset asiakasryhmät elivät sulassa sovussa rinnakkain. Esimerkiksi Hervannan monikulttuurisuus on kauppakeskuksessa asioivalle itsestäänselvyys, mutta Hervannan monikulttuurisuus onkin hervantalaisille tuttua jo vuosikymmenien ajalta. Osa haastatelluista ei pitänyt ostoskeskuksen laajennusta tarpeellisesta omasta näkökulmastaan, mutta kukaan ei varsinaisesti ilmaissut harmia siitä, että kauppakeskus oli vilkastunut kuluneen vuoden aikana. Kauppakeskus lokahti Hervannan kaupunkirakenteeseen luontevasti, eikä ainakaan tässä haastateltujen osalta johtanut vieraantumisen kokemuksiin. Vain yksi haastatelluista kertoi, että oli siirtynyt laajennuksen myötä oman lähikaupan asiakkaaksi. Tämä vaihdos selitettiin rakennukseen ja valikoimaan liittyvillä tekijöillä, kuten sillä, että laajentuneen valikoiman vuoksi haluamiaan ostoksia oli vaikea löytää.

Ikääntymisen tutkimuksen piirissä Chris Phillipsonin (2004) on kiinnittänyt huomiota siihen, että "kaupunkien muutosprosessien ymmärtäminen on välttämätöntä ympäristögerontologian kehittämiseksi." (s. 964.) Katsauksessaan Phillipson tunnistaa kansainvälisesti yleisen kaupunkien kehityksessä havaitun ilmiön eli keskusta-alueiden heikkenemisen vahvojen esikaupunkien pinteessä ja nostaa esille erityisesti heikossa asemassa olevien, esimerkiksi köyhien ja yksinäisten vanhojen ihmisten tilanteet. Phillipson (2004) korostaa, että ajalle tyypillisistä ylijäijäisistä yhteyksistä ja globalisaatiosta huolimatta ikäihmiset saattavat olla hyvinkin kiintyneitä pitkäaikaisiin asuinpaikkoihinsa.

Kaupunkien ja esikaupunkien muutos saattaa johtaa tilanteisiin, jossa ikäihminen huomaa pitkäaikaisen ennen tutun alueen muuttuvan vieraaksi itselleen. Tämä on Phillipsonin (2007) mukaan merkityksellinen ikäihmisten eriarvoisuutta tuottava ilmiö. Osalla ikäihmisistä on riittävät resurssit tarvittaessa valita asuinpaikkansa, mutta osalla ei vaihtoehtoja ole. Phillipson (2007) tarkastelee globalisaation vaikutusta ikääntymisen ja paikan kokemuksiin monien kansainvälisten esimerkkien kautta. Monet ikäihmiset kuvaavat asuinalueidensa menettäneen yhteisöllisyyden tuntua, jonka he muistavat aiemmilta ajoilta. Kauppakeskus Duon uudistumiseen liitetyt kohtaamisen mahdollisuuksien paraneminen antavat myönteisen kuvan Hervannan asuinalueen muutoksesta ikäihmisten näkökulmasta. Myös Haarnin kenttäkokemukset eteläsuomalaisen esikaupungissa elävistä ja vapaaehtoisina toimivista eläkeikäisistä

välittivät kuvaa vahvasta yhteisöllisyydestä ja myönteisestä ikääntymisen ympäristöstä (Haarni 2010a; 2010b).

Kohtaamisen ulottuvuus kuvattiin yllä nojaten kuvaukseen liikekeskuksessa syntyneisiin pitkäaikaisiin tuttavuuksiin ja ikäihmisten haastatteluihin. Haastatelluista asiantuntijoista erityisesti suunnittelija tunnisti Hervannan kauppakeskuksen aseman keskeisenä tapaamispaikkana. Tilaajan kuvauksissa keskiössä oli asioimisen sujuvuus ja virkamiehen osalta kauppakeskuksen seinien sisäinen maailma oli jäänyt hänelle vieraaksi, joten hän ei voinut ottaa siihen kantaa. Haastateltujen ikäihmisten mielipide vaikutti kuitenkin yksimieliseltä eli Hervannan kauppakeskus säilytti tuttuutensa ihmisten kohtaamisen paikkana uudistuksen myötä. Monille vastanneille tilojen avaruus teki tuttavien kohtaamiset jopa helpommiksi kuin aiemmassa ahtaammassa liikekeskuksessa. Avarammilla käytävillä löytyy yleensä kohta, johon voi seisahda juttelemaan ilman, että on ohikulkijoiden tiellä. Kauppakeskusten avaruutta sosiaalisesta näkökulmasta tutkinut Ozdemir (2008) on osoittanut, että avarammat tilat houkuttelevat seisahdemaan ja seurustelemaan ahtaita tiloja helpommin.

7 Luovuus kaupunkitilassa

Viimeinen soveltamani teoreettisen viitekehyksen tilan ulottuvuudesta on *luovuuden tila*. Kaikista neljästä ulottuvuudesta tämä on moniulotteisin ja sen myötä hajanaisin. Samasta ulottuvuudesta löytyy muistojen kerrostumia, mielikuvia ja unelmia. ulottuvuuden jäsennyksessä sovelletaan Koskelan (2009, 80) kuvaamaan kokemuksellisuuden akselia, jonka vastakkaiset navat ovat jaettu ja henkilökohtainen. Rowlesin (1978) kuvaamien ikäihmisten paikkakokemusten ulottuvuuksista sovelletaan tähän yhdistettynä tilaan liittyviä fantasioita ja tunteita. Tähän osioon on liitetty mukaan rakennuksen arkkitehtuuria koskevaa aineistoa sellaisissa tapauksissa, kun sitä käsitellään estetiikan tai ilmaisun näkökulmasta. Rakennuksen käyttöön liittyvä seikkoja kuten sujuvuutta on käsitelty luvussa 4, toiminnan ulottuvuus yhteydessä, johon sisällytettiin fyysisen ympäristön käytännölliset ominaisuudet.

Aloitan luovuuden ulottuvuuden käsittelyn Vuoden 2006 toukokuussa julkaistun kauppakeskus Duo-nimen uutisoinnista paikallislehti Hervannan Sanomissa. Hervannan Sanomien lukuisilla artikkeleilla oli kauppakeskus Duon rakentamisen aikana luultavasti suuri rooli yhtäältä paikallisten ajatukselliseen liikekeskuksen muutokseen varautumiseen ja toisaalta laajentuneeseen keskukseen kohdistuneiden (jaettujen) odotusten muotoutumisessa. Vuosien 2005 ja 2006 julkaistujen Hervannan Sanomien artikkelien yhteinen piirre oli esimerkiksi se, että ne kirjoitettiin yleensä virallisen toimijan näkökulmasta ja artikkeleissa ikään kuin kerrottiin kansalaisille mitä seuraavaksi tapahtuu. Lokakuussa 2005 julistettu nimikilpailu oli poikkeuksellinen senkin vuoksi, että siinä alueen asukkaat haastettiin mukaan ideoimaan ja osallistumaan niinkin merkittävään asiaan kuin kauppakeskuksen nimen valintaan. Omalla tavallaan mahdollisuus osallistua nimen ideointiin oli mahdollisuus matalan kynnyksen osallisuuteen kauppakeskus Duon rakennushankkeen edetessä.

"Duo tuplaa Hervannan palvelut" uutisoitiin Hervannan Sanomissa toukokuun 20. päivänä 2005. Artikkelissa kerrotaan, että ehdotuksia jätettiin edeltäneen vuoden lokakuussa yhteensä 3 836 kappaletta. Yleisiä ehdotuksia olivat Hermanni ja monet muunnokset siitä. Kaavamuutosprosessissa tällaista nimeä oli luonnosvaiheessa keskuksesta jo käytettykin. Nimen julkistaneen Citycon Oyj:n kauppakeskuspäällikön Eija Tahvanaisen mukaan valitulla nimellä "Duo" haluttiin viestiä *"siirtymistä uuteen aikaan"*. Duo nimen tulkittiin viittaavan kauppakeskuksen moninaiisiin dikotomioihin kuten uusi ja vanha puoli, itä- ja länsipää sekä kauppakeskuksen tilallinen tuplaantuminen. Vieraskielisyys ei ollut este, vaan Cityconin suunnasta sen kansainvälisyys sopii Hervantaan, jonka asukaskunnassa on tunnetusti kymmenet eri kansalaisuudet edustettuna.

Yllä jo mainittu vanhan ja uuden puolen arkkitehtuurin vuoropuhelu huipentuu kauppakeskuksen keskellä Talviaukiolla. Avaralta aukiolta on kulku matalampaan vanhan osan aulaan, käytävät eteläiselle ja pohjoiselle sisäänkäynnille ja levein käytävä Valtaväylän päädyn sisäänkäynnille sekä rullaluiskat maanalaiseen parkkihalliin. Aukiolle avautuu pizzeria, kahvila sekä kioski. Aukiolla on yksi umpinaisempi sivu liikkeen seinää vasta, jolle tuodaan lava erilaisissa tapahtumissa. Keskeisin katseenvangitsija on vanhan osion länsipäädyn ulkoseinä, jossa on valtava koristeella kaari-ikkuna (Kuva 4).



Kuva 4. Vanhan osan entinen itäinen julkisivu, joka on kauppakeskuksen keskusaukion, Talviaukion, koristeellinen vanhaa ja uutta osaa yhdistävä elementti.

Vanhan kauppakeskuksen aikaan tuo kaunis ulkoseinä oli usein likainen, mutta laajennuksen valmistumisen Talviaukion sisäseinämänä sen näyttävyydestä on pidetty hyvää huolta. Ennen rakennuksen kaunis julkisivu oli ihailtavissa sisäpuolelta toisessa kerroksessa tai Valtaväylän puoleisen metsän reunalta. Kokonaisuuden pääsuunnittelija kuvasi yhden vanhan ja uuden yhdistämistä määritelleen periaatteen näin: ” *Yksi keskeinen periaate on ollut että vanha erottuu uudesta. Ja, ja toisaalta se myöskin sitten korostaa sitä vanhaa rakennusta.*” Nykyisellään tuo lasiseinä, vanhan puolen suihkulähdeallas ja tiilipenkit muistuttavat Hervannan liikekeskuksen ensimmäisestä vaiheesta ja niitä voi pitää eräänlaisina hervantalaisten kollektiivisten muistikerrostumien jaettuina kiinnekohtina.

Toinen Hervannan alkuperäisen liikekeskuksen suunnittelijoista, arkkitehti Raili Pietilä, muisteli juuri koristeellista lasiseinää yhtenä liikekeskuksen tärkeänä yksityiskohtana. Hervannan Sanomien 30-vuotis juhlanumerossa syyskuun 14. päivänä (2005) julkaistussa haastattelussa Pietilä suhtautui liikekeskuksen laajennukseen myönteisesti ja totesi, että ” *(t)aloillakin tapahtuu kasvamista. Olen kuitenkin ilahtunut siitä, että mielipidettäni on kysytty.*” Tärkeimpänä hän piti sitä, että rakennuksille olisi paljon käyttöä. Suunnitelmien osalta hän kuvaili luottavansa nuorempiin, kun he sovittavat uuden osan entiseen. Koristeellisen itäseinän ikkuna on ainoa yksityiskohta, jonka hän mainitsi haastattelussa seuraavasti. ” *Luotan, että nuoremmat tietävät, mitä tekevät ja sovittavat uuden osan entiseen. Sinänsä olemme Reiman kanssa aina pitäneet liikekeskuksen takaseinästä, joka erittäin jännittävä ja kaunis.*”

Haastatellut ikäihmiset olivat pääosin tyytyväisiä kauppakeskuksen estetiikkaan laajennuksen jälkeen. Haastatelluista kaksi kiitteli erityisesti sitä, että Pietilöiden arkkitehtuuri oli heidän mielestään huomioitu riittävästi laajennuksen suunnittelussa. Osa piti laajennuksen ilmettä mitäänsanomattomana, mutta olivat silti tyytyväisiä, kuten seuraavassa esimerkissä ilmenee: ” *Sehän on sellainen hehtaari. Siinä saa jo liikuntaa, kulkee päästä päähän. Ihan mukava, että meillä on sellanen.*” Aivan kauppakeskuksen lähellä on hyvinkin korkeita asuinrakennuksia ja niiden korkeimmista kerroksista katsellen katsojaa saattavat häiritä silmiinpistävät ilmastointiputkistot kuten eräs haastateltavista kuvaili: ” *Vanhan osa katto pilattu kirkailla ilmastointiputkilla. Kulttuurirakennus pilattu näin ylhäältä katsottuna.*” Nykyaikaiset rakennustekniikan vaatimukset asettavat uudenlaisia haasteita erityisesti rakennusten katon estetiikalle.

Kaupunkikuvallisessa arvioinnissa ei ole ehkä ollut mahdollisuutta painottaa lintuperspektiivin painoarvoa, joten kompromisseja on jouduttu tässä mielessä tekemään katon rakenteiden osalta. Suunnittelija mainitsi omassa haastattelussaan, että yksi suunnittelua ohjanneista periaatteista oli myös pyrkiä löytämään Hervannan henkinen rakentamisen tapa. Ainakin yhden haastatellun mielestä tässä oli todella onnistuttu, sillä hän kuvasi rakennusta ytimekkäästi näin: *"Hervannan tyyli, ihan hyvä."*

Kaikki eivät kuitenkaan olleet tyytyväisiä uudistuneeseen kauppakeskukseen. Ennen uudistusta eräs haastatelluista kuvaili liikekeskuksella olevan *"lieveilmiöitä"* ja toivoi paikan siistiytyvän laajennuksen myötä. Puhelinhaastattelussa hän piti kauppakeskusta viihtyisämpänä kuin ennen, mutta oli silti pettynyt lopputulokseen. Hän kuvasi ajatuksiaan näin: *"Hiljaa toivoin, että paikasta tulisi oikeasti viihtyisä. Miljö on kylmä ja kova, ei tyydytä."* Nykytilanteeseen verrattuna hän olisi kaivannut enemmän puistonpenkkejä, vihreää ja puistokujaa. Muutama muu haastatelluista kaipasi kodikkaampaa ilmettä ja yksi haastatelluista viittasi entisen liikekeskuksen todella olleen hänen mielestään kodikkaampi. Eräs toinen asetti oman lähikaupan etusijalle ja yksi sen vahvuuksista oli nimenomaan sen kodikkuus verrattuna kauppakeskukseen.

Edellä kuvatut esimerkit ilmentävät kahta kiinnostavaa ilmiötä. Ensinnäkin, osa haastatelluista koki kauppakeskuksen kaupunkitilana omakseen. Eräät muut kuvailivat pettymyksiä ja vieraantuneisuuden tunteita suhteessa kauppakeskus Duoon. Henkilökohtaisella tasolla voidaan päätellä, että joillekin kauppakeskus Duon kaupunkitilasta oli jo ensimmäisen toimintavuoden aikana muotoutunut oma tutun tuntuinen kauppapaikka, nyt *paikan ihmismaantieteellisessä merkityksessä* eli paikkaan kiinnitytään toimintojen, aikomuksien, kokemuksen ja tarkoitusten kautta (Relph 2008, 42–43.) Tila on aina kuitenkin kokijalleen omansa, eikä yhden paikaksi kokema muutu toiselle merkitykselliseksi vasta kuin oman kokemusmaailman muutoksen myötä.

Luovuuden ulottuvuus haastaa kääntämään oman tutkimuksen näkökulman vielä pääläelleen ja pohtimaan millaisia vanhuuden representaatioita kauppakeskus Duon kaupunkitilassa välittyy ja välitetään. Aiemmassa *toiminnan* ulottuvuudessa ilmeni, että monille haastatelluille oli tärkeää lähteä päivittäin tai useamman kerran liikkeelle ja moni kulki kävelylenkillä kauppakeskuksen kautta. Muutama haastateltu kuvaili tuttavien kanssa yhdessä käymistä ja mahdollisesti toisen auttamista. Muuten kauppakeskukseen

liitetty toiminta keskittyy omiin tarpeisiin, ei yhteisöllisiin rooleihin ja jaettuja kokemuksellisuuden mahdollisuuksia on rajallisesti. Yhteisöllisyyttä tuottavien, jaettujen luovuuden ilmaisujen mielessä kauppakeskus on tyhjää tai onttoa kaupunkitilaa. Toisaalta haastateltavien kuvausten ja havaintojen mukaan kauppakeskuksessa asioiminen on avointa kaikenkuntoisille ikäihmisille. Havaintojen perusteella hyvin monenlainen ikääntyminen ja ikääntymisen elämäntavat ovat sallittuja tässä kauppakeskuksessa. Vaikka aiemmin on nostettu esiin kauppakeskukseen jo syntyneet historialliset kerrostumat, ikääntymisen esikuvia on vielä rajallisesti. Tässä mielessä jokainen voi omalla tavallaan *luovasti* toteuttaa omanlaistaan eläkeläiselämää. (vrt. Karisto 2008, 14–15.)

On jo esimerkkejä siitä, miten ikäihmiset ottavat hyvin aktiivisia rooleja lähiyhteisöissään ja osallistuvat ympäristön kunnostamiseen ja ylläpitoon. Esimerkiksi Kallion Karhupuiston kummit ovat siivonneet ja pitäneet huolta puistosta jo jonkin aikaa (Hernberg 2012, 106–110), ja Mellunkylän kohentumiseen johtaneessa paikallistoiminnassa eläkeikäiset ovat olleet myös mukana (Laitio 2012, 102–105). Vastaavia havaintoja on raportoitu myös kansainvälisesti ja Wiles ja Jayasinha (2013) haluavatkin näkökulmallaan haastaa perinteisemmät tutkimusotteet, joissa ikäihmiset nähdään avun vastaanottajina ja palvelujen käyttäjinä sen sijaan. Ikäihmiset voivat monella tapaa toimia omien yhteisöjensä tukipilareina vapaaehtoisuuden ja muiden vapaamuotoisten auttamisen ja yhteisöllisyyden muotojen avulla. *Paikan hoiva ja juurtuneisuus* ovat keskeisiä myönteisten paikkakokemusten ja paikkaidentiteetin vahvistumisen myötä (Relph 2008, 37). Ympäristön keskeisyys on tunnistettu hyvin ikäihmisten identiteetin osatekijänä (Peace ym. 2006), mutta siitä, miten ikäihmisillä olisi mahdollista luoda runsaammin mahdollisuuksia osallistua kaupunkitilan ylläpitoon ja muokkaamiseen ei ole vielä muotoutunut laajasti omaksuttuja käytäntöjä Suomessa.

8 Pohdinta

Kauppakeskus Duon laajennuksen seuraaminen aluetieteellisestä näkökulmasta osoittautui pienimuotoisuudestaan huolimatta rikkaaksi tilan ulottuvuuksien tarkasteluksi eläkeikäisten hervantalaisten näkökulmasta. Aiempiin teoreettisiin tilan

käsitteellistämisen tapoihin tämän tutkielman aineistoja tarkasteltiin kauppakeskuksen tilallisuuksia neljän ulottuvuuden kautta. *Toiminnan* ulottuvuuden puitteissa tarkasteltiin liikkeelle lähtemisen tärkeyttä, asioimisen sujuvuuden keskeisyyttä sekä kauppakeskuksen fyysisiä ominaisuuksia kuten avaruutta ja laajuutta. *Hallinnan* ulottuvuuden tarkastelu nosti esiin eri toimijoiden välisiä erilaisia näkökulmia ja joitakin tilan käyttöön liittyviä konflikteja. *Kohtaamisen* ulottuvuuden alle koottiin ihmisten tapaamiseen liittyviä tottumuksia ja kauppakeskuksen keskeisyyttä sosiaalisen elämän keskuksena. *Luovuuden* ulottuvuuteen liitettiin kauppakeskuksen estetiikkaa, suunnittelun oivalluksia, arkkitehtuurin historiallisia kerrostumia sekä kauppakeskuksen laajennuksen herättämiä tunteita ja mielikuvia.

Tässä sovellettu tilallisten ulottuvuuksien jäsenitys osoittautui onnistuneeksi aineiston käsittelyyn. Jäsenitys toki muodostettiin teorian (Jauhiainen ja Nimenmaa 2006; Koskela 2009; Lefebvre 1991; Semi 2010) ja aineiston vuoroluvun tuloksena. Aineiston analyysi ja jäsenitys tuotti tuloksena havaintoja eläkeikäisten tilallisista kokemuksista esikaupunkialueen kauppakeskuksen muutoksen yhteydessä. Tutkimusprosessi käynnistyi eläkeikäisten päivittäisasiointiin liittyvästä kiinnostuksesta ja tutkielman teon myötä tutkimus täsmentyi aluetieteelliseksi elämäntilanteenorientoituneeksi tutkimukseksi. Aineistotriangulaation ansiosta löydöksiä ja tulkintoja saattoi peilata erilaisista näkökulmista.

Tilan käsitteellistäminen toiminnan, hallinnan, kohtaamisen ja luovuuden kautta jäseni havaintoja ja mahdollisti tilallisten ilmiöiden täsmällisemmän tarkastelun. Keskeisin tulos on kuitenkin myös eri ulottuvuuksien keskinäisen limittyneisyyden ja vuorovaikutuksen. (ks. Lefebvre 1991, 233.) Tutkimuksen aineistolähtöisyys ja kenttätutkimus veivät tutkijan hyvin lähelle tutkimusaihetta. Yhtäältä konkreettinen paikallaolo pakotti omien ennakkoluulojen uudelleenarviointiin ja aineistoa refleksiivisempään tulkintaan. Ilmeisin näistä ennakkoluuloista oli oma negatiivinen mielikuva kauppakeskusympäristöistä. Osa omista ennakkoluuloista tosin perustui kirjallisuuteen, jossa kauppakeskuksia on pitkään kuvattu esimerkkeinä ”epäpaikoista” (esim. Aura ym. 1997, 128).

Tutkimuksen aikana ja aineiston analyysin yhteydessä kauppakeskuskokemuksista välittyi kuitenkin sen laatuinen arkisuus ja aitous, että kaikkien ristiriitojen lopputuloksena kauppakeskus Duo vaikuttaa olevan monille alueen asukkaille aito paikka

aluetieteellisessä mielessä (Relph 2008, 78). Ajatuksellisesti oli pitkä matka päätyä humanistisen 1970-luvun maantieteen tematiikasta (esim. Lefebvre 1991; Relph 2008; Rowles 1978) tähän päivään ja nähdä nykyaikainen kaupunkimiljöö tässä ajassa toimivaksi ja jatkuvassa kehityksen tilassa olevana mukautuvana ”luovana” kaupunkitilana. Monet humanistisen maantieteen tutkijat välittävät 1970-luvulla kirjoittamissa teoksissaan suurta huolta kaupunkien kehityksen tulevaisuudesta (esim. Lefebvre 1971,1991; Relph 2008). Madanipourin (2006, 191) mukaan ”kaupungit eivät ole staattisia, ne muuttuvat jatkuvasti ja kehittyvät uusiin suuntiin.” (ks. myös Lehtonen 2013, 12–14.)

Jatkuvan muutoksen tutkiminen on haasteellista. Mikä on oikea aika tutkia kaupunkitilan suunnitteluprosessia? Leinon (2006) Vuoreksen asuinalueen suunnitteluprosessiin kohdistunut väitöskirjatyö valmistui vuonna 2006 ja Vuoreksessa on nyt vuonna 2013 ollut asukkaita vasta muutaman vuoden. Poliittisia prosesseja on toki mahdollista tutkia huolellisestikin vielä vuosia suunnittelun käynnistymisen ja mahdollisen toteutumisen jälkeen. Tällöin käytetään ns. valmiita aineistoja kuten kuntien hallintoelimien esityslistoja (liitteineen) ja päätösasiakirjoja, sanomalehtiä ja mahdollisia aikalaishaastatteluja. (esim. Laine ja Peltonen 2003.) Tämä tutkimus sai alkunsa syksyllä 2006 kun liikekeskuksen laajennustyö oli jo käynnistynyt kesäkuussa 1999⁵ kaupunginhallituksen päätöksessä hyväksyä Tampereen kaupungin asemakaavoitusohjelma 2000–2002, jossa Hervannan liikekeskuksen laajentaminen oli yhtenä kohteena. Asukkaiden vaikutusmahdollisuudet olivat jo toteutuneet asukastilaisuudessa 9.11.2000 ja 31.10.2002, joihin oli osallistunut yhteensä 111 kiinnostunutta. (Osallistumis- ja arviointisuunnitelma 2003.) Avajaiset olivat vasta edessä, mutta suunnitteluprosessi oli jo päättynyt.

Tässä tutkielmassa luotiin prosessinomainen katsaus kauppakeskuksen laajennuksen tilallisiin ulottuvuuksiin. Aineiston pienuuden ja aiheen rajauksen vuoksi katsaus jäi kapeaksi ja näytteenomaiseksi. Syvyyttä tarkasteluun toi jonkin verran seuranta-asetelma, joka mahdollisti hieman yksittäistä haastattelukierrosta laajemman prosessin arvioinnin. Prosessi kuitenkin jatkuu edelleen ja kauppakeskus Duo on muiden kaupunkitilojen tapaan jatkuvassa muutoksen tilassa. Tutkimuksen vaihteellinen

⁵ Liikekeskuksen laajennuksen tarpeellisuus oli todettu lähiöuudistushankkeen puitteissa 1996, minkä jälkeen kaavamutoksen valmistelu käynnistyi.

eteneminen vahvistu käsitystä myös tiedon prosessiluonteisuudesta. Tieto ja tulkinnot syntyvät tietyissä tilanteissa dialogissa ja kontekstiinsa sidonnaisena (Vuori 2013, 194). Tässä tutkimuksessa tuotettu tieto on kuvaus eräästä erityisestä lähiöstä ja sen kauppakeskuksen laajennuksen toteutumiseen liittyneistä tilallisista tulkinnoista ikäihmisten näkökulmasta tarkasteltuna. Tärkein tulos yleistettynä on se, että kaupunkisuunnittelun onnistumiset ovat tiukan yhteistyön kautta mahdollisia. Toiseksi, tutkitun esikaupungin kohdalla useimmat haastatellut ikäihmiset ilmaisivat vahvaa myönteistä kiinnittyneisyyttä oman kaupunginosan kaupunkitilaan. Kolmanneksi, ikäihmiset ovat kaupunkisuunnittelun näkökulmasta haasteellinen moninaisten toimijoiden joukko. Monet haastattelut korostivat liikkeelle lähtemisen tärkeyttä. Tutkimuksen aikana tutkitun kaupunkitilan jatkuva liike todentui jokaisella käynnillä kentällä. Havainnot jäivät liikkeestä jälkeen ja tulokset piirtävät kuvaa nyt jo ainakin osaksi vanhentuneesta asioiden tilasta.

Lähteet

- Alastalo, M. ja Åkerman, M. 2010. Asiantuntijahaastattelun analyysi. Teoksessa J. Ruusuvoori, P. Nikander ja M. Hyvärinen (toim.) Haastattelun analyysi. S. 372–394. Tampere: Vastapaino.
- Alasuutari, P. 1993. Laadullinen tutkimus. Tampere: Vastapaino.
- Anderson, J., Adey, P. ja Bevan, P. 2010. Positioning place: polylogic approaches to research methodology. *Qualitative Research*, 10(5). S. 589-604.
- Andersson, S. 2012. Ageing in place – Ikäihmisten asumisen ongelmat ja sosiaaliset suhteet. *Gerontologia*, 26(1). S. 2-13.
- Andrews, G. J. ja Phillips, D. R. 2005. Ageing and Place. Perspectives, policy, practice. London: Routledge.
- Aura, S., Horelli, L. ja Korpela, K. 1997. Ympäristöpsykologian perusteet. Helsinki: WSOY.
- Bailey, A.J. 2009. Population geography: lifecourse matters. *Progress in Human Geography* 33: 3, 407–418.
- Berke, E.M., Koepsell, T.D., Moudon, A.V., Hoskins, R.E. ja Larson, E.B. 2007. Association of the built environment with physical activity and obesity in older persons. *American Journal of Public Health*, 97(3). S. 486–492.

- Bosman, C. 2012. Gerotopia: Risky Housing for an Ageing Population. *Housing, Theory and Society*, 29(2). S 157–171.
- Buffel T., Phillipson C. ja Scharf T. 2013. Experiences of neighbourhood exclusion and inclusion among older people living in deprived inner-city areas in Belgium and England. *Ageing and Society*, 33(1). S. 89–109.
- Bäcklund, P. 2002. Miten kuulla asiakasta? Kaupunkitila ja osallisuuden haasteet. Teoksessa P. Bäcklund, J. Häkli ja H. Schulman (toim.) *Osalliset ja osaajat. Kansalaiset kaupungin suunnittelussa*. S. 141-157. Helsinki: Gaudeamus.
- Bäcklund, P., Häkli, J. ja Schulman, H. 2002. Osallisuuden jäljillä. Teoksessa P. Bäcklund, J. Häkli ja H. Schulman (toim.) *Osalliset ja osaajat. Kansalaiset kaupungin suunnittelussa*. S. 7-17. Helsinki: Gaudeamus.
- Citycon 2011. Vuosikertomus ja vastuullisuusraportti. Helsinki: Citycon OYJ.
- Cresswell, T. 2006. *On the move: mobility in the modern western world*. New York: Routledge.
- EHYT 2011. Yhdyskuntarakenteen eheyttäminen Tampereella. Kaupunkiympäristön kehittäminen, Maankäytön suunnittelu. Julkaisuja 6. Tampereen kaupunki.
- Eskola, J. ja Suoranta, J. 2003. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Vastapaino, Tampere.
- Esteetön rakennus ja ympäristö 2007. Turvallinen toimia ja liikkua. Suunnitteluopas. Helsinki: Rakennustietosäätiö RTS.
- Fried, S. 2011. Ostarista paikalliskeskukseksi. Lähiön kauppapaikan muodonmuutos eläkeikäisten kuvaamana ja kokemana. *Alue ja ympäristö*, 40(2). S. 49–60.
- Gardner, P. J. 2011. Natural neighborhood networks – Important social networks in the lives of older adults aging in place. *Journal of Aging Studies* 25(3). S. 263–271.
- Gubrium, J.F. 1975. *Living and dying at Murray Manor*. Charlottesville: University Press of Virginia.
- Haapola, I., Vaara, E. ja Karisto, A. 2013. Koettu hyvinvointi. Teoksessa I. Haapola, A. Karisto Antti ja M. Fogelholm (toim.) 2013. *Vanhuusikä muutoksessa. Ikihyvä Päijät-Häme -tutkimuksen tuloksia 2002–2012*. S. 83–89. Päijät-Hämeen sosiaali-terveydenhuollon kuntayhtymän julkaisuja 72.
- Haarni, I. 2009. "Pitää lähteä liikkeelle" – aktiivisten eläkeikäisten selityksiä kansalais- ja vapaaehtoistoimintaan osallistumiselle. *Sosiaali-lääketieteellinen aikakauslehti*, 46(2). S. 81–94.
- Haarni, I. 2010a, "Eläkeikäisten kohtaamispaikat tekemisen ja tapaamisen yhteisöinä", *Gerontologia*, 24(1). S. 3-13.

- Haarni, I. 2010b. Kolmas elämä: aktiiviset eläkeikäiset kaupungissa. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press.
- Harper, S. ja Laws, G. 1995. Rethinking the geography of ageing. *Progress in Human Geography*, 19(2). S. 199-221.
- Hernberg, H. 2012. Independent Shops Make a Comeback. A walk through the rejuvenation of an old workers' district. Teoksessa H. Hernberg (toim.) Helsinki Beyond Dreams. Actions towards a creative and sustainable hometown. S. 106–112. Helsinki: Urban Dream Management.
- Holstila A.-L., Helakorpi S. & Uutela A. 2012. Eläkeikäisen väestön terveyskäyttäytyminen ja terveys keväällä 2001 ja niiden muutokset 1993–2011. Raportti 56. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
- Hopkins, P. ja Pain, R. 2007. Geographies of age: tinkering relationally. *Area*, 39(3). S. 287-294.
- Huttunen, L. 2010. Tiheä kontekstointi: haastattelu osana etnografista tutkimusta. Teoksessa J. Ruusuvaara, P. Nikander ja M. Hyvärinen (toim.) Haastattelun analyysi. S. 39–63. Tampere: Vastapaino.
- Häkli, J. 1999. Meta hodos. Johdatus ihmismaantieteeseen. Tampere: Vastapaino.
- Häkli, J. 2003. Miksi paikat kiinnostavat geopolitiikan tutkijaa? Kiistanalaisia paikkasidoksia Kataloniassa. Teoksessa Harle V., ja Moisia S. (toim.) Muuttuva geopolitiikka. S. 170–189.
- Häkli, J. 2006. Ihmismaantieteen metodologiset 'tiedesodat'. Teoksessa J. Kytömäki ja S. Moisia (toim.) Paikka, kaupunki, valtio. Ihmismaantieteen perspektiivejä. S. 129–144. Turku: Kirja-Aurora.
- Häkli, J., Laakkonen-Pöntys, K. ja Randell, M. 2003. Kansalaisten Hervanta: asukkaiden osallistuminen sekä toiminta- ja vaikutusmahdollisuudet. Hervanta-sarja 10/2003. Tampere: HerPro.
- Ikäpolitiikasta elämäntilapolitiikkaan 2011. Ikäaparaatti alueiden kehittämiseen. Työ- ja elinkeinoministeriö, Alueiden kehittämissyksikkö.
- Jauhiainen, J. S. ja Niemenmaa V. 2006. Alueellinen suunnittelu. Tampere: Vastapaino.
- Jolanki, O. ja Junttila M. 2002. Vanhojen ihmisten terveyskäsitykset – numeroita vai puhetta? *Gerontologia*, 16(3). S. 151–156.
- Jyrkämä, J. 2001. Vanheneminen ja vanhuus. Teoksessa A. Sankari ja J. Jyrkämä (toim.) Lapsuudesta vanhuuteen. S. 267–323 Tampere: Vastapaino.
- Kallio, K.P. 2005. Ikä, tila ja valta: koulu politiikan näyttämöllä. *Terra*, 117(2). S. 79-90.
- Kallio, K.P. 2006. Pääsy kielletty alle 18: lapsuuden tilapolitiikka. *Alue ja ympäristö*, 35(2). S. 3-13.

- Karisto, A. 2008. Satumaa. Suomalaiseläkeläiset Espanjan Aurinkorannikolla. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Karjalainen, P. 2004. Uudenlaisia otteita ja kertaustyyliä. Lähiöuudistus 2000-ohjelman arvioinnin loppuraportti. Suomen ympäristö 703. Helsinki: Ympäristöministeriö.
- Kauppakeskukset 2008. Suomen kauppakeskusyhdystys ry. Helsinki. [Luettavissa www.kauppakeskusyhdystys.fi > Toimiala ja markkinat] Luettu 26.7.2013.
- Kauppakeskukset 2009. Suomen kauppakeskusyhdystys ry. Helsinki. [Luettavissa www.kauppakeskusyhdystys.fi > Toimiala ja markkinat] Luettu 26.7.2013.
- Kauppakeskukset 2013. Menestyvä ja kehittyvä kauppakeskusliiketoiminta – yhdiskunnan sykkivä sydän. Suomen kauppakeskusyhdystys ry. Helsinki. [Luettavissa www.kauppakeskusyhdystys.fi > Toimiala ja markkinat] Luettu 26.7.2013.
- Ketopaikka, P. 2007. Duo - kauppakeskus tytärkaupungin sydämessä. Projektuutiset 3. www.projektuutiset.fi/fi/artikkelit/kauppakeskus-duo [Luettu 15.3.2011]
- Korhonen, M., Hietanen, H. ja Lyyra, T. 2009. Iäkkäiden henkilöiden kokemuksia sosiaalisesta kanssakäymisestä kerhotoiminnassa. *Gerontologia*, 23(4). S. 200-208.
- Koskela, H. 1999. 'Gendered Exclusions': women's fear of violence and changing relations to space. *Geografiska Annaler* 81B:2, 111–124.
- Koskela, H. ja Pain, R. 2000. Revisiting fear and place: women's fear of attack and the built environment. *Geoforum* 31(2). S. 269–280.
- Koskela H. 2009. Pelkokierre. Pelon politiikka, turvamarkkinat ja kamppailu kaupunkitilasta. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press.
- Kuusisto-Arponen, A.-K. 2009. The mobilities of forced displacement commemorating Karelian evacuation in Finland. *Social and Cultural Geography*, 10(5). S. 545–563.
- Kuusisto-Arponen, A.-K. ja Tani, S. 2009. Hengailun maantiede. Arjen kaupunki nuorten olemisen tilana. *Alue ja ympäristö*, 38(1). S. 51–58.
- Kyttä, M., Broberg A. ja Kahila M. 2009. Lasten liikkumista ja terveyttä edistävä urbaani ympäristö. *Yhdyskuntasuunnittelu*, 47(2). S. 6-25.
- Laine, M., Bamberg, J. ja Jokinen P. 2007. Tapaustutkimuksen taito. Helsinki: Gaudeamus.
- Laitio, T. 2012. A Pearl at the end of the Orange Line. Neighborhood democracy and local affection in suburbia. Teoksessa H. Hernberg (toim.) Helsinki Beyond Dreams. Actions towards a creative and sustainable hometown. S. 102-105. Helsinki: Urban Dream Management.
- Lefebvre, H. 1971. *Everyday Life in the Modern World*. New York: Harper & Row, Publishers. Käännös S. Rabinovitch.

- Lefebvre, H. 1991. *The Production of Space*. Malden: Blackwell Publishing. Käännös D. Nicholson-Smith.
- Lehtonen, M. 2013. Miten tutkia liikkuvaa maailmaa? Teoksessa M. Lehtonen (toim.) *Liikkuva maailma*. Tampere: Vastapaino, 7-29.
- Lehtonen, T.-K. 1999. *Rahan vallassa. Ostoksilla käyminen ja markkinatalouden arki*. Helsinki: Tutkijaliitto.
- Lehtonen, Turo-Kimmo & Mäenpää, Pasi (1997). *Valtava mustekala: kuinka kauppakeskusta käytetään? Helsingin kaupunki*.
- Leino, H. 2006. Kansalaisosallistuminen ja kaupunkisuunnittelun dynamiikka. *Acta Universitatis Tamperensis* 1134. Tampereen yliopisto.
- Longino Jr., C.F. 2004. Socio-physical Environments at the Macro Level: The Impact of Population Migration. Teoksessa H. Wahl, Scheidt, R.J. ja P.G. Windley (toim.) *Aging in context : socio-physical environments. Annual review of gerontology and geriatrics* 23. S. 110-129. New York: Springer.
- Lowe, M. 2005. The Regional Shopping Centre in the Inner City: A Study of Retail-led Urban Regeneration. *Urban Studies*, 42(3). S. 449–470.
- Lui, C.-W., Everingham, J.-A., Warburton, J., Cuthill, M. ja Bartlett H. 2009. What makes a community age-friendly: A review of international literature. *Australasian Journal on Ageing*, 28(3). S. 116–121.
- Lumme-Sandt, K. 2005. Vanhan ihmisen kohtaaminen haastattelutilanteessa. Teoksessa J. Ruusuvaara ja L. Tiittula (toim.) *Haastattelu. Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus*. S. 125–144. Tampere: Vastapaino.
- Madanipour, A. 2006. Roles and Challenges of Urban Design. *Journal of Urban Design*. 11(2). S. 173-193.
- Mansvelt, J. 2009. Geographies of consumption: the unmanageable consumer? *Progress in Human Geography*, 33(2). S. 264-274.
- Milligan, C. ja Wiles, J. 2010. Landscapes of care. *Progress in Human Geography*, 34(6). S. 736–754.
- Monitoimijainen lähiuudistus 1996. Lähiöryhmän loppuraportti ja toimenpideehdotukset. Suomen ympäristö 47. Alueiden käyttö, Ympäristöministeriö.
- Newman, A., Simonsick, E., Naydeck, B., Boudreau, R., Kritchevsky, S., Nevitt, M., Pahor, M., Satterfield, S., Brach, J., Studenski, S. ja Harris, T. (2006). Association of Long-Distance Corridor Walk Performance With Mortality, Cardiovascular Disease, Mobility Limitation, and Disability. *JAMA* 295: 17, 2018–2026.
- Nikander, P. ja Zechner M. 2006. Ikäetiikka – elämänkulun ääripäät, haavoittuvuus ja eettiset kysymykset. *Yhteiskuntapolitiikka* 71(5). S. 515–526.

Ozdemir, A. 2008. Shopping malls: Measuring interpersonal distance under changing conditions and across cultures. *Field Methods* 20(3). S. 226–248.

Osallistumis- ja arviointisuunnitelma 2003. Hervannan liikekeskuksen laajentaminen koillispuolelle, kortteli Hervanta -7132, Kylmäsuonkadun ja Pietilänkadun välissä. 18.11.2003. Tampereen kaupunki.

Peace, S. Holland, C. ja Kellaher, L. 2006. Environment and identity in later life. Maidenhead: Open University Press.

Pink, S. 2007. Visual methods. Teoksessa C. Seale, G. Gobo, J.F. Gubrium ja D. Silverman (toim.) *Qualitative research practice*. S. 361-376. London: Sage.

Pyykkönen, S. 2012. Karjala yli sukupolvien. Paikkaidentiteetin ylisukupolvinen siirtyminen. Aluetieteen pro gradu -tutkielma. Johtamiskorkeakoulu, Tampereen yliopisto.

Rantakokko, M. 2011. Outdoor environment, mobility decline and quality of life among older people. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä.

Rantanen, A. 2010. Kauppakeskus kaupunkitilana – integroituminen lähiympäristöön. Teoksessa V. Kanninen ja A. Rantanen (toim.) *Kauppakeskukset osana kestäväää kulutusta ja kaupunkirakennetta. Yhdyskuntasuunnittelun tutkimus. ja koulutuskeskuksen julkaisuja C 82*. Espoo: Aalto-yliopisto. S. 34–37.

Rastas, A. 2010. Haastatteluaineistojen monet tehtävät etnografisessa tutkimuksessa. Teoksessa J. Ruusuvoori, P. Nikander, ja M. Hyvärinen (toim.) *Haastattelun analyysi*. Tampere: Vastapaino. S. 64–89.

Relp, E. 2008. *Place and placelessness*. London: Pion Limited.

Roivainen, Irene (1999). Sokeripala metsän keskellä. Lähiö sanomalehden konstruktiona. Helsingin kaupungin tietokeskuksen tutkimuksia, Helsinki.

Roivainen Irene (1993). Lähiö ja sen asukkaat murroksessa. Tutkimus hervantalaisista teollisuustyöntekijöistä. Tampereen yliopiston sosiaalipolitiikan laitoksen tutkimuksia A-sarja 5, Tampere.

Rowles, G. D. 1978. *Prisoners of space? Exploring the geographical experiences of older people*. Boulder, CO: Westview Press, Boulder.

Saarikangas Kirsi (2002). Merkityksellinen tila: lähiöasuminen arkkitehtuurin, asukkaiden, menneen ja nykyisen kohtaamisena. Teoksessa Syrjämaa, Taina & Tunturi, Janne (toim.) *Eletty ja muistettu tila. Suomalaisen kirjallisuuden seura*, Helsinki, 48-75.

Salminen, J. 2013. Tila symbolisen kamppailun kohteena. Tapaus Ideapark. *Alue ja ympäristö* 42(1). S. 25–36.

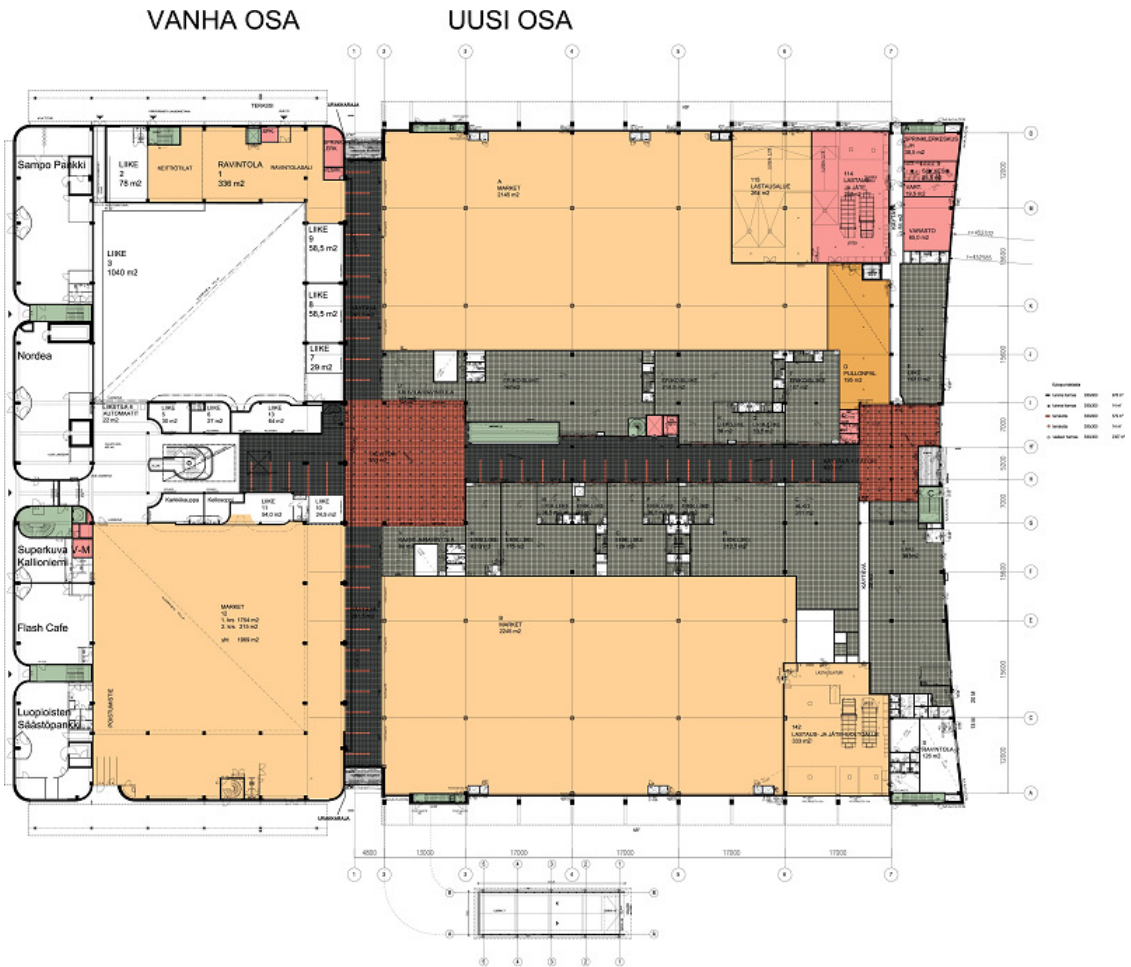
Sarola, J.P. 1993. Mielialatekijöiden vaihtelu erilaisilla asuinalueilla. *Gerontologia* 7(2). S. 102–111.

- Sarola, J.P. 1994. Asuinympäristön ja paikan merkitys vanhalle ihmiselle. Teoksessa A. Uutela & J.-E. Ruth (toim.) *Muuttuva vanhuus*. S. 116–131. Helsinki: Gaudeamus.
- Semi, J. 2010. Sisäiset sijainnit. Tutkimus sukupolvien paikkakokemuksista. Yhteiskuntatieteiden ja kauppatieteiden tiedekunta, Itä-Suomen yliopisto, Joensuu.
- Shields, R. 1989. Social spatialization and the built environment: the West Edmonton Mall. *Environment and Planning D: Society and Space*, 7. S. 147–164.
- Simonsick, E.M., Guralnik, J.M., Volpato, S., Balfour, J. ja Fried, L.P. 2005. Just get out the door! Importance of walking outside the home for maintaining mobility: findings from the women's health and aging study. *Journal of the American Geriatrics Society*, 53(2). S. 198–203.
- Smith, G.C. 1998. Residential separation and patterns of interaction between elderly parents and their adult children. *Progress in Human Geography*, 22(3). S. 368–384.
- Staeheli, L. A. ja Mitchell, Don 2006. USA's Destiny? Regulating space and creating community in American shopping malls. *Urban Studies* 43(5/6). S. 977–992.
- Suomen virallinen tilasto (SVT). Väestöennuste [verkkójulkaisu]. ISSN=1798-5137. Helsinki: Tilastokeskus [viitattu 18.9.2011]. Saantitapa: <http://tilastokeskus.fi/til/vaenn/index.html>.
- Tampere 2013. Tilastot ja tutkimukset, väestö ja muuttoliike. <http://www.tampere.fi/tampereinfo/sanoinjakuvin/tilastotjatutkimukset/tiedotteetaihealueittain/vaestojamuuttoliike.html> [Luettu 2.4.2013]
- Tarrant, A. 2010. Constructing a social geography of grandparenthood: a new focus for intergenerationality. *Area* 42(2). S. 190–197.
- Tyvimaa, T. 2010. Developing and Investing in Senior Houses in Finland. Seniors Preferences and Investors' Insights. Julkaisu 939. Tampereen teknillinen yliopisto.
- Vilkko, A. 2000. Riittävästi koti. *Janus* 8(3). S. 213–30.
- Vilkko, A. 2010. Koti vanhetessa. Teoksessa A. Vilkko, A. Suikkanen ja J. Järvinen-Tassopoulos (toim.) *Kotia paikantamassa*. S. 213-236. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus.
- Vuori, J. 2013. Yksisuuntaisen tiedon houkutus, prosessimaisen tiedon mahdollisuus. Teoksessa M. Lehtonen (toim.) *Liikkuva maailma : liike, raja, tieto*. S. 176-195. Tampere Vastapaino.
- Warnes, A.M. 2002. The challenge of intra-Union and in.migration to 'social Europe'. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 28(1). S. 135-152.
- Wiles, J.L. ja Jayasinha, R. 2013. Care for place: The contributions older people make to their communities. *Journal of Aging Studies*, 27(2). S. 93–101.

Liitteet

Duon pohja

Liite 1



POHJAPIIRUSTUS 1. KRS 1/200

Saako ottaa yhteyttä uudestaan? Kyllä ___ Ei ___ Nimi _____ puh _____
Päiväys ___ Klo _____

Hervannan kauppakeskuksen laajennus ja eläkeläisikäiset
Haastattelulomake A, kyselylomake
Kevät 2007

1. Taustatiedot

- a. Sukupuoli nainen mies
 b. Ikä _____ vuotta
 c. Kuinka kauan on asunut Hervannassa? _____ vuotta
 d. Asuuko yksin puolison kanssa muu
 e. Kuinka pitkä matka kotoa kauppakeskukseen on? _____ km
 f. Kuinka tulit kauppakeskukseen? _____
 g. Kuinka kauan matkaan kuluu? _____ minuuttia

2. Käynnit kauppakeskuksessa

- a. Kuinka usein käytte kauppakeskuksessa? _____ krt/vko
 b. Mikä tuo kauppakeskukseen??
 Ruokaostokset
 Kävely
 Seurustelu
 Muu
 c. Mihin aikaan päivästä asioitte kauppakeskuksessa
 Aamupäivä Klo 12-14 Klo 14-16 Klo ___?
 d. Kuinka kauan teillä yleensä menee kauppakeskuksessa asioidessa?
 Noin 10-15 min
 Noin 30 min
 30 min – 1 tunti
 Yli tunti

3. Mieli pide kauppakeskuksesta ennen remonttia

- a. Mitä mieltä olette itse talosta tai rakennuksesta, aulasta ja käytävistä ennen remonttia? Onko se...
 Viihtyisä Sopiva Välttävä Muu _____
 b. Mitä mieltä olette kauppakeskuksesta ihmisten tapaamisen paikkana?
 Onko se...
 Viihtyisä Sopiva Välttävä Muu _____
 c. Onko Hervannan kauppakeskuksessa helppo asioida? Kyllä Ei
 Valikoima riittävä Puutteita

4. Suhtautuminen laajennukseen

- a. Kuinka kauan olette tienneet tulossa olevista muutoksista? ___kk
 b. Mistä olette saaneet eniten tietoa muutoksista?
 Hervannan Sanomat Tuttavat Kauppias Muu
 c. Mitä mieltä olette tulevasta laajennuksesta?
 Tarpeellinen Tarpeeton Ei osaa sanoa

5. Odotuksia tulevasta

- a. Mitä odotatte laajentuneelta kauppakeskukselta?
 Nykyiset palvelut paranevat
 Uusia palveluita
 Viihtyisämmät oleskelutilat
 Ei odotuksia
 Muu _____

Hervannan kauppakeskuksen laajennus ja eläkeläisikäiset
Haastattelulomake C, teemarunko
Asiantuntijat: suunnittelija/kaavoittaja/rakennuttaja
Kevät 2007

6. Taustatiedot

- a. Sukupuoli nainen mies
- b. Työkokemus vastaavissa tehtävissä _____ vuotta
- c. Kuinka kauan olette työskennelleet Hervannassa sijaitsevien kohteiden parissa?
_____ vuotta
- d. Kuinka kauan olette olleet mukana Kauppakeskus Duon suunnittelutyössä?
- e. Kuinka usein käytte paikan päällä Hervannassa?

7. Käsitys Hervannan kauppakeskuksesta

- a. Mitä mieltä olette itse talosta tai rakennuksesta, aulasta ja käytävistä?
- b. Mitä mieltä olette kauppakeskuksesta ihmisten tapaamisen paikkana?
- c. Millainen paikka Hervannan kauppakeskus on asioimisen kannalta?

8. Suunnittelutyön suuntaviivat

- a. Millaista kaupunkiympäristöä tämän hankkeen myötä mielestänne luodaan?
- b. Mikä on tärkein asiakas- tai kävijäryhmä Hervannan kauppakeskuksessa jonka tarpeet on huomioitu suunnittelussa?
- c. Kuinka paljon eläkeikäisten mahdolliset erityistarpeita tai toivomuksia on huomioitu suunnittelussa?

9. Tiedotus

- a. Miten laajennuksesta on tiedotettu paikallisille asukkaille?
- b. Onko suunnittelutyössä ollut mukana paikallisia asukkaita?
- c. Jos on, ketä?